

Factors Influencing the Development of Agritourism and Prioritization of Counties in Mazandaran Province Based on Agritourism Potential

Mehdi Ramezanzadeh Lasbouei ¹ | Masoud Samian ²

1. Department of Tourism Management, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. E-mail: m.ramezanzadeh@umz.ac.ir
2. Corresponding Author, Department of Tourism Management, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. E-mail: m.samian92@basu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 25 March 2025
Received in revised form 17 July 2025
Accepted 08 August 2025
Published online 21 December 2025

Keywords:

Prioritization,
Tourism Development,
Influencing Factors,
Agritourism,
Mazandaran.

ABSTRACT

Objective: The present study aims to examine the factors influencing the development of agritourism and to prioritize the counties of Mazandaran Province based on their agritourism potential.

Methods: This applied research adopts an exploratory mixed-methods design (qualitative–quantitative) implemented in two phases. In the first phase, to identify and extract factors affecting agritourism development, purposive sampling was used. Based on theoretical saturation, 25 semi-structured interviews were conducted with experts, including university faculty members, researchers, and managers and specialists from the Agricultural Jihad Organization and the Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Mazandaran Province. Selection criteria included professional experience, research background in agritourism, and familiarity with Mazandaran’s agricultural and tourism capacities. Content analysis using open and axial coding was employed to identify the influencing factors. In the second phase, the TOPSIS multi-criteria decision-making method was used to prioritize Mazandaran counties in terms of agritourism potential.

Results: According to the results, multiple factors contribute to agritourism development, each playing a role in promoting sustainable rural development. Deep semi-structured interviews identified five major components influencing agritourism development in Mazandaran: 1. Economic and infrastructural factors, 2. Socio-cultural factors, 3. Policy and managerial factors, 4. Promotional and educational factors, 5. Environmental and natural factors.

The TOPSIS analysis revealed that among Mazandaran’s 22 counties, five—Amol, Babol, Behshahr, Tonekabon, and Sari—possess very high agritourism potential. Ten counties—including Babolsar, Juybar, Chalous, Ramsar, Fereydunkenar, Qaemshahr, Kelardasht, Mahmudabad, Nur, and Nowshahr—showed high potential. Three counties (Simorgh, Abbasabad, and Neka) were categorized as moderate, while four counties (Savadkuh, North Savadkuh, Galugah, and Miandorud) exhibited low agritourism potential. These findings underscore the need for differentiated planning based on each county’s capacities.

Conclusions: Mazandaran Province accounts for 2.3% of Iran’s cultivated land yet produces 7.8% of the country’s agricultural output—approximately three times the national average. With 218,000 hectares of rice cultivation and 1.187 million tons of paddy production (36.6% of the national area), Mazandaran holds the leading position in rice production. In citrus cultivation, the province ranks fourth in cultivated area (157,000 ha) and second in production (2,800 tons). Given this strong agricultural base, alongside substantial tourism attractions, recognizing the factors influencing agritourism development is essential for formulating effective strategies. Furthermore, prioritizing the counties based on their agritourism potential, as undertaken in this study, can provide valuable guidance for policymakers and planners.

Cite this article: Ramezanzadeh Lasbouei, M., & Samian, M. (2025). Factors Influencing the Development of Agritourism and Prioritization of Counties in Mazandaran Province Based on Agritourism Potential. *Space Economy and Rural Development*, 14 (53), 103-124. <http://doi.org/10.66224/serd.14.53.8>

© The Author(s)
DOI: <http://doi.org/10.66224/serd.14.53.8>

Publisher: Kharazmi University

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In recent decades, declining income and employment in the agricultural sector have contributed to the economic downturn in rural areas. Factors such as low agricultural commodity prices, rising production costs, globalization, and other structural challenges have reduced incomes and employment opportunities in rural communities, particularly within agriculture. After two decades into the 21st century, rural development still faces significant challenges—past strategies have not successfully addressed persistent issues such as poverty, unemployment, health, food security, and environmental sustainability. As a result, rural development has regained attention, and policymakers and scholars are working to propose new strategies to address these challenges.

Among the prominent strategies for sustainable rural development and reversing rural-to-urban migration trends is the promotion of ecotourism and agritourism. Agritourism provides visitors with opportunities to learn about agricultural activities and rural lifestyles. Integrating agritourism into rural development strategies can yield benefits such as economic diversification, preservation of local culture, and improvement in farming practices. Its strong potential for poverty reduction further highlights its importance.

Given these considerations, the present study seeks to examine the factors influencing agritourism development and its contribution to sustainable rural development.

Methods

This applied, exploratory study employed a descriptive survey research design. Due to the novelty and multidimensional nature of agritourism, the Delphi method was chosen to identify influencing factors through expert consensus. The fuzzy Delphi technique was used to enhance accuracy by incorporating linguistic variables and fuzzy numerical values into the evaluation process.

The Delphi method is a structured group communication process used when expert knowledge is incomplete or uncertain, aiming to achieve consensus among specialists. In classical Delphi, expert opinions are expressed numerically; however, because such opinions often involve uncertainty, fuzzy logic provides a more suitable analytic framework. Therefore, the fuzzy Delphi approach, which integrates classical Delphi with fuzzy theory, was adopted. Expert opinions were transformed into fuzzy membership functions for analysis.

Results

Over time, mass-tourism-driven rural tourism has failed to provide the expected improvements to living conditions in rural settlements because it largely excludes community participation and centralizes decision-making. Consequently, greater attention has shifted toward alternative, sustainable tourism models. Alternative tourism emphasizes cultural and social preservation and encourages visitor education and meaningful engagement.

Agritourism, one of the most popular and rapidly expanding forms of alternative tourism, attracts tourists to farms to diversify agricultural activities and enhance rural hospitality services. As a complementary economic strategy, agritourism can significantly support sustainable rural and agricultural development, particularly in regions with limited development options.

Based on the experiences of various regions—and particularly in northern Iran, where rural areas have strong agricultural identities yet face development limitations—agritourism presents a promising opportunity for diversifying rural economies and improving the quality of life of farming households.

Conclusion

The study findings confirm that multiple factors play roles in agritourism development, each contributing to sustainable rural development. According to the fuzzy Delphi results, the highest levels of expert agreement centered on the following factors:

- Opportunities for participation in agricultural and livestock activities (direct farming experience)
- Recognition of the region as an agricultural hub
- Government (local) attention to planning and investment in tourism

Conversely, the lowest agreement was associated with:

- Provision of incentives for cultivating new agricultural, horticultural, and medicinal plant products
- Uncontrolled growth of second homes in rural areas
- Possession of historical attractions

These results align with previous studies by Parvar & Khorshid (2024), Soleimannejad et al. (2023), Bastehnegar (2023), Mousazadeh et al. (2023), Thompson (2020), and Roman et al. (2020), all of whom identify similar factors influencing rural tourism and agritourism development.

Keywords: Prioritization, Tourism Development, Influencing Factors, Agritourism, Mazandaran.

Author Contributions

First author: Postdoctoral host professor, research design, supervision of research stages, review and control of results, correction, review and finalization of the article;

Second author: Preparation and preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analyzing and interpreting information and results, preparing the draft article.

Data Availability Statement

“Not applicable” here.

Acknowledgements

This article is part of a postdoctoral project in collaboration with the Vice Chancellor for Research and Technology, University of Mazandaran, with contract number 33/84378. Therefore, the authors are grateful for the financial and moral support of that university.

Ethical considerations

The authors have observed ethical principles in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Funding

This article was prepared with the financial support of the Vice Chancellor for Research, University of Mazandaran.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی و اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران

مهدی رمضان زاده لسبویی^۱ | مسعود سامیان^۲

۱. گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. رایانامه: m.ramezanzadeh@umz.ac.ir
۲. نویسنده مسئول، گروه مدیریت جهانگردی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران. رایانامه: m.samian92@basu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

هدف: تحقیق حاضر با هدف بررسی عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی و اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران براساس پتانسیل‌های گردشگری انجام شده است.

روش پژوهش: پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ پارادایم از نوع تحقیقات آمیخته (کیفی - کمی) با رویکرد اکتشافی است که در دو مرحله طراحی و اجرا شده است. در مرحله اول، ابتدا به منظور شناسایی و استخراج عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی از روش نمونه‌گیری هدفمند و با در نظر گرفتن شاخص اشباع نظری داده‌ها ۲۵ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته انجام شد. پس از انجام مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوا طی مراحل کدگذاری باز و محوری عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی شناسایی شدند. در مرحله دوم به منظور اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران در خصوص گردشگری کشاورزی از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره‌ی تاپسیس استفاده شده است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۴/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۱۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۹/۳۰

کلیدواژه‌ها:

اولویت‌بندی،

توسعه گردشگری،

عوامل موثر،

گردشگری کشاورزی،

مازندران.

یافته‌ها: براساس نتایج این پژوهش، عوامل متعددی در توسعه گردشگری کشاورزی نقش داشته و نیز این عوامل خود سهمی در توسعه پایدار جوامع روستایی دارند که نتایج حاصل از مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختار یافته نشان داد ۵ عامل اصلی در توسعه گردشگری کشاورزی در استان مازندران موثر هستند که شامل عامل اقتصادی و زیرساختی، عامل اجتماعی و فرهنگی، عامل سیاسی و مدیریتی، عامل ترویجی و آموزشی و عامل محیطی و طبیعی است. همچنین، نتایج حاصل از اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران نشان داد که از ۲۲ شهرستان مازندران از نظر شاخص‌های پتانسیل گردشگری کشاورزی ۵ شهرستان (آمل، بابل، بهشهر، تنکابن و ساری) دارای وضعیت بسیار خوب، ۱۰ شهرستان (بابلسر، جویبار، چالوس، رامسر، فریدونکار، قائمشهر، کلاردشت، محمودآباد، نور و نوشهر) دارای وضعیت خوب، ۳ شهرستان (سیمرغ، عباس‌آباد و نکا) دارای وضعیت متوسط و ۴ شهرستان (سوادکوه، سوادکوه شمالی، گلوگاه و میانرود) دارای وضعیت ضعیفی از لحاظ پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی هستند. بنابراین، برای برنامه‌ریزی توسعه گردشگری کشاورزی در این استان باید به این موارد توجه شود.

نتیجه‌گیری: استان مازندران با داشتن ۳/۲ درصد اراضی زیرکشت کشور، برابر ۸/۷ درصد تولید محصولات کشاورزی کشور را به خود اختصاص داده که حدوداً سه برابر میانگین کشور است. این استان با سطح زیر کشت ۲۱۸ هزار هکتار برنج و تولید حدود ۱۱۸۷ هزار تن شلتوک، حدود ۳۶/۶ درصد سطح را دارا بوده و در تولید برنج مقام اول کشور را دارد؛ در مرکبات با سطحی حدود ۱۵۷ هزار هکتار و تولید ۲۸۰۰ تن دارای رتبه ۴ به لحاظ سطح و رتبه ۲ به لحاظ تولید در کشور است. با توجه به ویژگی‌ها و پتانسیل‌های بسیار بالای استان مازندران در زمینه کشاورزی و نیز گردشگری، شناخت عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی به عنوان یک راهبرد مهم برای توسعه این استان ضروری است. از سوی دیگر، با توجه به ظرفیت شهرستان‌های مختلف این استان در حوزه گردشگری و نیز کشاورزی در این پژوهش سعی شد تا شهرستان‌های استان مازندران براساس پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های خود در زمینه گردشگری کشاورزی اولویت‌بندی شوند تا بتوانند برای برنامه‌ریزی برای سیاست‌گذاران و مسئولین موثر واقع شود.

استناد: رمضان زاده لسبویی، مهدی؛ و سامیان، مسعود (۱۴۰۴). عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی و اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران، ۱۴ (۵۳)،

<http://doi.org/10.66224/serd.14.53.8>

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه خوارزمی

مقدمه

اهمیت صنعت گردشگری و نقش آن در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موجب شده تا بسیاری از مدیران و برنامه‌ریزان محلی، منطقه‌ای و ملی در سراسر دنیا برای گسترش آن برنامه‌ریزی و تلاش کنند (مودودی ارخودی، ۱۴۰۳). سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان به صنعت گردشگری با رویکرد صنعتی - که ثبات اقتصادی و جمعیتی برای جوامع روستایی به دنبال دارد - می‌نگرند و بسیاری نیز می‌پندارند که توسعه گردشگری راه‌حل بسیاری از مشکلاتی است که مناطق روستایی گرفتار آن‌ها هستند (مودودی ارخودی و همکاران، ۱۴۰۳). امروزه صنعت گردشگری به عنوان یک منبع درآمدی و اشتغال‌زا، نقش کلیدی را در حیات و پویایی کشورها بازی می‌کند. این صنعت به اندازه‌ای در توسعه اقتصادی - اجتماعی کشورها اهمیت دارد که اقتصاددانان آن را اقتصاد نامرئی می‌نامند (غیناکی و همکاران، ۱۴۰۳).

از سوی دیگر، در دهه‌های اخیر و به دنبال کاهش درآمد و اشتغال در بخش کشاورزی در مناطق روستایی، فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی رو به افول بوده‌است. عللی مانند پایین بودن قیمت محصولات کشاورزی، هزینه رو به افزایش ستاده‌های تولید کشاورزی، جهانی‌سازی و عوامل دیگر منجر به کاهش درآمد و کاهش اشتغال در نواحی روستایی به‌ویژه بخش کشاورزی گردیده است (پرور و خورشید، ۱۴۰۳). از سوی دیگر در شرایطی که به پایان قرن بیستم رسیده‌ایم، هنوز توسعه روستایی با مسائل و چالش‌های متعددی روبرو است؛ چراکه راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت‌آمیز نبوده و نتوانسته مسائلی همچون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط‌زیست را تأمین کند. این مسئله باعث شده‌است که در سال‌های اخیر بار دیگر به توسعه روستایی توجه شود و نظریه‌پردازان، برنامه‌ریزان و مجریان دولتی درصدد برآیند تا با ارائه راه‌کارها و راهبردهای تازه از معضلات و مسائلی که گریبانگیر این نواحی است بکاهند (سالاری پور و همکاران، ۱۴۰۱).

یکی از مهم‌ترین رویکردهای مطرح شده طی سال‌های گذشته برای توسعه پایدار جوامع روستایی و همچنین ایجاد جریان مهاجرت معکوس به مناطق روستایی، توسعه بوم‌گردی و گردشگری کشاورزی^۱ در نواحی روستایی است که می‌تواند به‌عنوان فعالیت اقتصادی مکمل باعث بازتوان اقتصادی روستا شود (الشعیر^۲ و همکاران، ۲۰۲۲). گردشگری کشاورزی نوعی از گردشگری است که به بازدیدکنندگان امکان می‌دهد فعالیت‌های کشاورزی و سبک زندگی روستایی را بیاموزند و تجربه کنند (وزین و همکاران، ۱۴۰۳).

گردشگری کشاورزی یکی از شاخه‌های جذاب صنعت گردشگری است که از اواخر قرن بیستم به‌طور قابل ملاحظه‌ای در نواحی روستایی همه کشورهای توسعه‌یافته افزایش یافته و نتوانسته نقش کلیدی در توسعه این نواحی بازی کند (لیو^۳ و همکاران، ۲۰۱۹). گردشگری کشاورزی به عنوان بخشی از گردشگری روستایی، تفریحی است که بر تولید و خدمات در محیط کشتزارها تأثیر قابل توجهی دارد. از این رو، با توجه به ظرفیت‌های موجود کشاورزی برخی از این نواحی، ایجاد و توسعه فعالیت‌های گردشگری کشاورزی می‌تواند به عنوان فعالیت مکمل بخش کشاورزی، یاری‌گر کشاورزان باشد (شیرمحمدی و چوبدار، ۱۴۰۲). گردشگری کشاورزی به عنوان یک راهبرد مهم برای فقرزدایی و ارتقای توسعه پایدار در جوامع روستایی پدیدار شده‌است. این نوع گردشگری نه تنها منبع درآمد جایگزینی برای جمعیت روستایی فراهم می‌کند، بلکه تعامل جامعه و پایداری محیط‌زیستی را نیز تقویت می‌کند. ادغام گردشگری کشاورزی در راهبردهای توسعه روستایی می‌تواند مزایای چندجانبه‌ای از جمله تنوع اقتصادی، حفظ فرهنگ محلی و بهبود روش‌های کشاورزی را به همراه داشته باشد. یکی از مزایای اصلی گردشگری کشاورزی، پتانسیل آن برای فقرزدایی در مناطق روستایی است (کارپیشه و علی یاری، ۱۴۰۳).

گردشگری کشاورزی همچنین از دیدگاه محیط‌زیستی منجر به حفاظت از زیستگاه‌های طبیعی و بوم‌نظام‌ها، حفظ منابع آب، بهبود دورنمای روستاها و زیرساخت‌ها می‌شود، از بُعد فرهنگی باعث بهبود کیفیت زندگی، حفظ میراث فرهنگی روستا، آداب‌ورسوم اقلیت‌ها و فرهنگ‌سازی می‌گردد، از نظر اقتصادی نیز یک فرصت سرمایه‌گذاری برای جامعه‌های محلی، افزایش درآمد، افزایش

¹ - Agri-tourism

² - Elshaer

³ - Liu

سه‌م در توسعه روستایی، اشتغال، تنوع فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد ارزش افزوده و درنهایت، به توسعه پایدار نواحی روستایی کمک می‌کند (سلیمان نژاد و همکاران، ۱۴۰۲).

استان مازندران به واسطه قابلیت‌ها و ظرفیت‌های فراوان از جمله حاصلخیزی زمین و دشت‌های وسیع، اقلیم مناسب، برخورداری از منابع آب و سرمایه گذاری‌های کشاورزی، یکی از مهم‌ترین قطب‌های کشاورزی کشور است. این استان همچنین یکی از مهم‌ترین و پربازدیدترین مقاصد گردشگری کشور نیز شناخته می‌شود. با این حال، گونه غالب فعالیت‌های گردشگری در این مقصد، گردشگری باری به هرجهت و اقامتگاهی است؛ درحالی‌که این منطقه به دلیل برخورداری از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های متعدد، مستعد توسعه انواع بی‌شماری از گردشگری با علائق خاص از جمله گردشگری کشاورزی است. افزایش جمعیت شهری و علاقه آنها به کسب تجربه شیوه‌های معیشتی سنتی و همچنین تمایل به فرار از زندگی روزمره و ارتباط با طبیعت نیز، بهترین فرصت را برای این نوع گردشگری در نواحی روستایی به وجود آورده است (پورفرج و نقوی، ۱۴۰۱). با توجه به اهمیت این موضوع، پژوهش به دنبال بررسی عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی و اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران براساس پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی بوده‌است.

پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری

گردشگری کشاورزی جایگزین پایدار برای گردشگری سنتی است و شامل فعالیت‌های دوستدار محیط‌زیست است (آن و آلا‌رکان^۱، ۲۰۲۰)، که با ارائه عناصر بی‌مانند خود یک فضای گردشگری هماهنگ با طبیعت را ایجاد می‌کند (تسینگ^۲ و همکاران، ۲۰۱۹). بازدیدکنندگان در گردشگری کشاورزی در فعالیت‌های مرتبط با کشاورزی، سبک زندگی روستایی و تولید غذای محلی شرکت می‌کنند (وزین و همکاران، ۱۴۰۳). گردشگری کشاورزی گونه‌ای از گردشگری است که به مدیریت منابع کشاورزی، پیوند با طبیعت، زندگی روستایی و پتانسیل‌های کشاورزی مرتبط می‌گردد و به معنای گردشگری کشاورزی می‌باشد (پوتریتامارا^۳ و همکاران، ۲۰۲۰)، وقتی ارتباط مستقیمی بین گردشگری و محیط مزرعه وجود داشته باشد، می‌توان آن را گردشگری مزرعه نامید؛ گردشگری مبتنی بر مزرعه ترکیبی از یک محیط مزرعه و یک زمینه روستایی است (پرور و خورشید، ۱۴۰۳).

گردشگری کشاورزی صرفاً به معنای حضور در مزرعه نیست بلکه کلیه فعالیت‌های تفریحی، آموزشی و گردشگری در مناطق روستایی که براساس دامداری، کشاورزی، ماهیگیری، پیاده‌روی، اسب سواری، شکار، صنایع دستی، آداب و رسوم و معماری‌های سنتی و بومی... انجام می‌شود را شامل می‌شود (بایپای^۴ و همکاران، ۲۰۲۳). گردشگری کشاورزی می‌تواند نقش قابل توجهی در پایداری محیط‌زیستی ایفا کند. مزارعی که به گردشگری کشاورزی می‌پردازند، اغلب شیوه‌های کشاورزی پایدارتر را به کار می‌گیرند که می‌تواند تأثیر مثبتی بر تنوع زیستی و منابع طبیعی داشته باشد (هولاس^۵ و همکاران، ۲۰۲۱). گردشگری کشاورزی یک نیروی محرک مهم برای توسعه روستایی است که تنوع اقتصادی، تعامل اجتماعی و پایداری محیط زیست را فراهم می‌کند. نقش آن در احیای جوامع روستایی قابل توجه است، زیرا مسیری را برای ادغام کشاورزی با گردشگری فراهم می‌کند که از این راه انعطاف‌پذیری و قابلیت زیست‌پذیری مناطق روستایی را افزایش می‌دهد (کارپیشه و علی یاری، ۱۴۰۳).

گردشگری کشاورزی با بسیاری از نام‌ها از جمله آگروتوریسم، گردشگری مزرعه، گردشگری مبتنی بر مزرعه و انواع دیگر شناخته شده‌است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۸)، که شامل طیف گسترده‌ای از جاذبه‌ها و فعالیت‌هایی است که در نواحی کشاورزی یا غیرشهری رخ می‌دهد. ویژگی‌های اساسی گردشگری کشاورزی شامل فضاهای باز، سطح پایین توسعه‌ی گردشگری و فرصت‌هایی برای بازدیدکنندگان است تا به طور مستقیم محیط‌های کشاورزی و طبیعی را تجربه کنند (آیکوز^۶ و همکاران، ۲۰۱۲).

1 - An & Alarcón

2 - Tseng

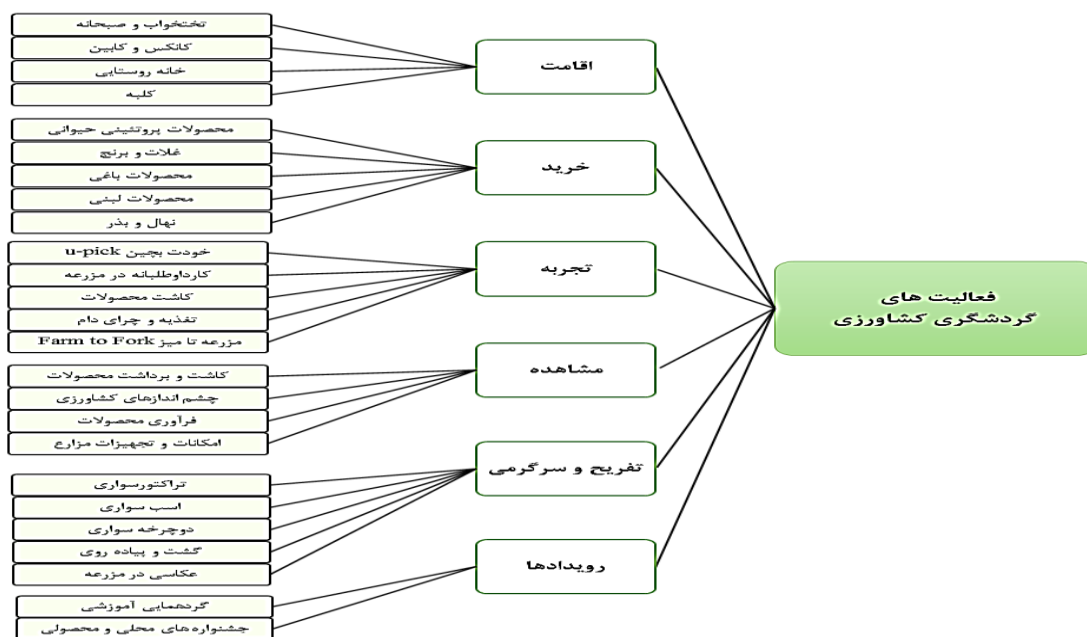
3 - Putritamara

4 - Baipai

5 - Hollas

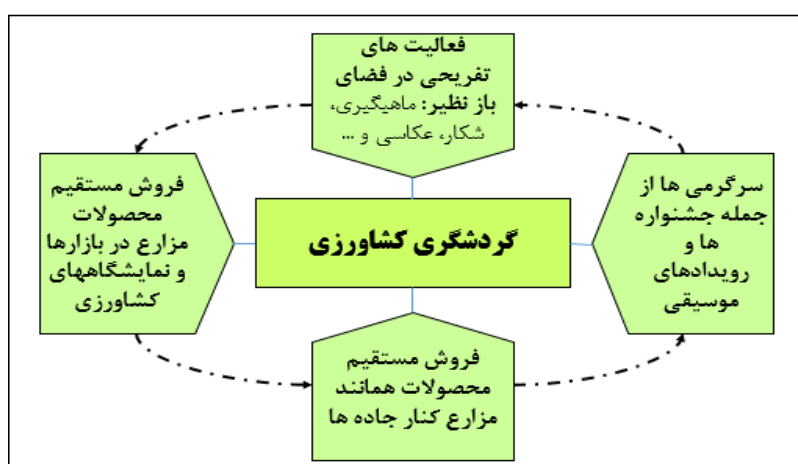
6 - Icoz

بر این اساس، ویژگی‌هایی که گردشگری کشاورزی را از گردشگری انبوه متمایز می‌کند عبارت‌اند از: محل استراحت: مزرعه، آشنایی گردشگر با اصول زندگی، داشتن یک ارتباط مستقیم با حیوانات داخلی، مواد غذایی تازه، چشم‌اندازهای رنگی، صداها، بوها؛ مردم: ارتباط مستقیم با خانواده، امکان آشنایی با آداب و رسوم خانواده، مهمان‌نوازی، برقراری ارتباط با مردم جدید؛ زندگی روستایی: وظایف روزانه شهروندان کشور، آشنایی با فرهنگ و آداب و رسوم مکان معین، سنت، تاریخ مکان معین، تاریخ کشور و منطقه؛ فضا: ارتباط با طبیعت، آزادی در حرکت به اطراف، آرامش، امکان دنبال کردن ورزش‌ها و امکان تفریح و سرگرمی (سلیمان نژاد و همکاران، ۱۴۰۰). شکل (۱)، ویژگی‌ها و فعالیت‌های گردشگری کشاورزی را نشان می‌دهد.

شکل ۱. فعالیت‌های گردشگری کشاورزی (زبرسکا^۱ و همکاران، ۲۰۲۰؛ پورفرج و نقوی، ۱۴۰۱)

برنت و هوگن^۲ (۲۰۱۱)، استدلال می‌کنند، متنوع‌سازی کشاورزی بر اساس گردشگری به عنوان یک تغییر اساسی برای کشاورزان و کارگران وابسته به زمین بوده که نیازمند توسعه مهارت‌های جدید و شایستگی‌هایی به منظور کار مشترک با گردشگران برای توسعه است (شکل ۲).

¹ - Wojcieszak-Zbierska

² - Brandth and Haugen

شکل ۲. سیستم طبقه‌بندی برای کسب و کارهای گردشگری کشاورزی (بهمنی و همکاران، ۱۴۰۰؛ آی‌کوز^۱ و همکاران، ۲۰۱۲؛ برنت و هوگن، ۲۰۱۱).

۲. پیشینه تجربی

پرور و خورشید (۱۴۰۳)، در مطالعه‌ای با عنوان ارائه الگوی پیشران‌های توسعه گردشگری کشاورزی با رویکرد توسعه پایدار به این نتیجه رسیدند که هشت معیار اصلی: منابع انسانی، شایستگی‌های کارآفرینان، جاذبه‌های محیطی گردشگری، امکانات رفاهی عمرانی محیط بیرونی و داخلی سایت گردشگری، بستر فکری، ترویج و توسعه و زمینه اقتصادی در قالب بیست و سه زیرمعیار به‌عنوان پیشران‌های توسعه گردشگری کشاورزی شناسایی شده‌است.

کارپیشه و علی‌یاری (۱۴۰۳)، در پژوهشی با موضوع راهکارها و چالش‌های گردشگری کشاورزی در فقرزدایی و ارتقای توسعه پایدار در جوامع روستایی، به اثرات بالقوه منفی گردشگری کشاورزی بر جوامع محلی و محیط‌زیست اشاره می‌کنند. به اعتقاد آنان برنامه‌های آموزشی برای کشاورزان و ساکنان محلی در زمینه مدیریت گردشگری، بازاریابی و خدمات مشتری، کلیدی برای ارتقاء کیفیت خدمات و بهبود تجربه گردشگران است؛ همچنین، همکاری بین بخش‌های مختلف برای بهبود هماهنگی و اجرای پروژه‌ها ضروری است.

سلیمان نژاد و همکاران (۱۴۰۲)، در مطالعه‌ای با موضوع سنجش وضعیت گردشگری کشاورزی غرب مازندران از لحاظ پایداری، به این نتیجه رسیدند که وضعیت گردشگری کشاورزی در غرب مازندران ناپایدار است. این منطقه در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی تقریباً ناپایدار و از لحاظ اقتصادی از پایداری متوسط برخوردار می‌باشد.

بسته نگار (۱۴۰۲)، در مطالعه‌ای با عنوان "توسعه‌آگریوتوریسم در شهر تالابی بندر خمیر با تحلیل راهبردی SOAR" اظهار می‌کند که عجایب و جاذبه‌های منحصر بی‌مانند بندر خمیر که در راستای فعالیت‌های شناخته شده گردشگری کشاورزی هستند، نقاط قوت این شهر تالابی به شمار می‌آیند.

محمودی و همکاران (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان "تبیین برخی از عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در باغ‌های مرکبات (مورد مطالعه: استان‌های حاشیه دریای خزر)"، به این نتیجه رسیدند که متغیرهای: شرکت در دوره‌های کارآفرینی، میزان دانش و مهارت در توسعه گردشگری کشاورزی، مهارت و روحیه کارآفرینی باغداران و نگرش آنها نسبت به متنوع‌سازی فعالیت کشاورزی قادر به پیش‌بینی ۶۶/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته (پذیرش گردشگری کشاورزی) بوده‌اند.

سلیمان نژاد و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان "تحلیل ذینفعان توسعه پایدار گردشگری کشاورزی در غرب استان مازندران"، به این نتیجه رسیدند که ذینفعان اصلی توسعه پایدار گردشگری کشاورزی بیشتر از سازمان‌های دولتی بودند که در بین آن‌ها سازمان جهاد کشاورزی، سازمان میراث فرهنگی، اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط‌زیست از لحاظ پنج نوع قدرت اقتصادی، دانشی، اجتماعی، سیاسی و قانونی در جایگاه بالاتری قرار داشتند.

سلیمان نژاد و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان "ظرفیت‌های غرب استان مازندران برای توسعه پایدار گردشگری کشاورزی"، به این نتیجه رسیدند که چشم‌اندازهای طبیعی در مرتبه‌ی نخست و چشم‌اندازهای انسان‌ساخت در رتبه‌ی دوم قرار دارند، اما امکانات زیرساختی در مرتبه‌ی آخر از لحاظ ظرفیت‌ها قرار دارند. همچنین امکان توسعه پایدار گردشگری کشاورزی در غرب استان مازندران فراهم است و با توجه به ظرفیت‌های این استان می‌توان برنامه‌ریزی‌هایی در این راستا انجام داد.

ارمغان (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان "ارزیابی شاخص‌های اجتماعی - فرهنگی در پایداری گردشگری روستاهای شهرستان نور"، بیان می‌کنند که بین توسعه گردشگری و پایداری روستاهای هدف گردشگری شهرستان نور در ابعاد اجتماعی - فرهنگی رابطه معنی‌داری وجود دارد و ابعاد اجتماعی - فرهنگی در این بخش از پایداری متوسط برخوردار بود.

نعمت‌پور و خدادادی^۲ (۲۰۲۰)، در پژوهشی با موضوع بررسی مزایای اجتماعی - اقتصادی گردشگری کشاورزی، معتقدند که تنوع مزارع ایران یک فرصت و مزیت برای توسعه گردشگری کشاورزی و محرک رشد اجتماعی و اقتصادی برای جوامع است.

^۱ - Icoz

^۲ - Nematpour & Khodadadi

همچنین، در این مطالعه مشخص گردید که بهبود فعالیت‌های آموزشی، توسعه فرهنگی، مشارکت جامعه محلی و ایجاد رقابت در کسب‌وکار در توسعه گردشگری کشاورزی مؤثر است.

کیولاک^۱ و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان "عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری کشاورزی در نواحی کوهستانی آپاسنی"، نتیجه گرفتند که برخورد مناسب میزبان و داشتن فرهنگ مهمان‌پذیری، تبلیغات مناسب و فرهنگ‌سازی بر پایداری گردشگری کشاورزی در منطقه مؤثر بوده‌است.

بهاتا^۲ و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهش خود با عنوان "عوامل تعیین‌کننده تمایل کشاورزان برای شروع گردشگری کشاورزی در نپال"، مشاهده نمودند که توسعه گردشگری کشاورزی با تمایل و مشارکت کشاورزان به گردشگری کشاورزی ارتباط دارد. همچنین، کشاورزان جوان‌تر با تحصیلات بیشتر و اندازه‌ی زمین بزرگتر تمایل بالاتری به توسعه گردشگری کشاورزی دارند. لویی^۳ و همکاران (۲۰۱۷)، به بررسی ویژگی‌های گردشگری کشاورزی و سهم آن در توسعه روستایی ایتالیا پرداختند؛ نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد که محیط‌زیست نقش مهمی در گردشگری کشاورزی داشته و گردشگری کشاورزی می‌تواند تأثیر مثبت بر محیط‌زیست داشته باشد.

کالینا^۴ و همکاران (۲۰۱۷)، براساس نتیجه‌ی مطالعه‌ی خود در زمینه‌ی اثرات گردشگری کشاورزی، ضمن بیان تأثیرات اقتصادی و محیط‌زیستی آن بر جامعه‌ی میزبان در راستای توسعه گردشگری کشاورزی، برخی راهکارها از جمله برپایی مکان‌های اقامتی مناسب، تصویب قوانین و مقررات گردشگری کشاورزی و حمایت دولت در این زمینه را مهم دانسته و به آن تأکید داشتند.

نتایج پژوهش کاسوانتو^۵ (۲۰۱۵)، نشان داد که گردشگری کشاورزی باید در مکانی انجام گیرد که دارای شرایطی نظیر پایداری فعالیت‌های کشاورزی، سازگاری شرایط منطقه با فعالیت‌های گردشگری، زیبایی محیطی و آرامش محیطی باشد. نتایج پژوهش‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که عوامل بسیار متنوع و متعددی در توسعه گردشگری کشاورزی مؤثر هستند که برخی از این عوامل جنبه عمومی داشته و در اکثر مناطق یکسان هستند، اما برخی دیگر از عوامل با توجه به منطقه مورد مطالعه و ویژگی‌های منطقه متفاوت می‌باشند. بنابراین، با توجه به پتانسیل بسیار بالای مازنداران - همان‌گونه که قبلاً اشاره شد - و ظرفیت این استان برای انواع گردشگری به‌ویژه گردشگری کشاورزی، نیاز است که ابتدا عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در این استان شناسایی و سپس با توجه به این عوامل شهرستان‌های استان اولویت‌بندی شوند تا بتوان برنامه‌ریزی مناسبی برای توسعه گردشگری کشاورزی در این استان انجام داد.

روش‌شناسی پژوهش

۱. معرفی منطقه مورد مطالعه

استان مازنداران با مساحتی حدود ۲۳۷۷۱/۲ کیلومترمربع، ۱/۴۶ درصد مساحت کشور را در بر می‌گیرد. حد شمالی آن، دریای خزر، حد جنوبی آن استان‌های تهران و سمنان، حد غربی گیلان و حد شرقی آن استان گلستان است. از نظر ناهمواری‌ها، استان مازنداران به دو قسمت جلگه‌ای در شمال و کوهستانی در جنوب تقسیم شده و شیب ناهمواری‌های آن از جنوب غرب به شمال شرق است. براساس سالنامه آماری استان مازنداران (۱۴۰۲)، این استان دارای ۲۲ شهرستان، ۶۴ شهر، ۵۹ بخش و ۱۳۵ دهستان است.

۲. داده‌ها و روش کار

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ پارادایم از نوع تحقیقات آمیخته (کیفی - کمی) با رویکرد اکتشافی است که با هدف عملیاتی شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی و اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازنداران براساس

¹ - Ciolac

² - Bahatta

³ - Lupi

⁴ - Calina

⁵ - Kaswanto

پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی انجام شده‌است. بنابراین، تحقیق حاضر در دو مرحله طراحی و اجرا شده‌است. در مرحله اول، ابتدا به منظور شناسایی و استخراج عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی از روش نمونه‌گیری هدفمند و با در نظر گرفتن شاخص اشباع نظری داده‌ها، ۲۵ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان در این بخش شامل اعضای هیات علمی، محققان، مدیران و کارشناسان بخش گردشگری در سازمان جهاد کشاورزی و سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در استان مازندران انجام شد. ملاک انتخاب مصاحبه‌شوندگان تجربه کاری و مطالعاتی در زمینه گردشگری کشاورزی و آشنایی با استان مازندران و پتانسیل‌های گردشگری و کشاورزی این استان بود. پس از انجام مصاحبه‌ها، با استفاده از روش تحلیل محتوا طی مراحل کدگذاری باز و محوری، عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی شناسایی شدند.

مصاحبه‌ها با هر یک از خبرگان مورد مطالعه تا نقطه اشباع نظری داده‌ها و رسیدن به هدف اصلی تحقیق ادامه یافت. مدت زمان انجام مصاحبه‌ها بین ۶۰ تا ۱۲۰ دقیقه بود. اعتبارپذیری پژوهش از راه بررسی دیدگاه‌های مختلف صورت پذیرفت به شکلی که بررسی در زمان‌ها و مکان‌های مختلف و با افراد صاحب‌نظر از گروه‌های متفاوت انجام گرفت. توجه به زمان و مکان مختلف به منظور پرهیز از هرگونه سوگیری در گردآوری داده‌ها بود و در نظر گرفتن افراد از گروه‌های مختلف نیز به منظور رسیدن به داده‌های با اعتبار بیش‌تر صورت پذیرفت. برای افزایش قابلیت اطمینان پژوهش به تهیه مسیرنمای حسابرسی اقدام شد (حریری، ۱۳۸۵). برای تقویت تاییدپذیری پژوهش تلاش شد تا حد امکان از تبادل نظر با هم‌تایان (پژوهشگرانی که تجربه انجام پژوهش کیفی داشتند) در فرایند تحلیل داده‌ها استفاده شود و از دخالت دادن قضاوت‌ها و ارزش‌های شخصی در تحلیل محتوای متون مصاحبه پرهیز شود. برای تجزیه و پردازش داده‌های به‌دست آمده از مصاحبه‌ها، از تحلیل مضمون (تم) استفاده شد (پناهی و همکاران، ۱۳۹۷). در این روش، پس از کدگذاری داده‌های حاصل از مصاحبه می‌توان ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی را شناسایی کرد و مدل پژوهشی را طراحی نمود.

در مرحله دوم، به منظور اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران در زمینه گردشگری کشاورزی از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره‌ای تاپسیس استفاده شده‌است. جامعه‌ی آماری پژوهش در این بخش نیز استادان دانشگاه، پژوهشگران گردشگری، کارشناسان، صائب‌نظران و برنامه‌ریزان گردشگری استان مازندران هستند. شاخص‌های به‌کار گرفته شده در پژوهش با استفاده از روش دلفی و از راه پرسش‌نامه‌ی باز ارزیابی شده که از نظرات ۲۵ نفر از افراد صائب‌نظر در این زمینه استفاده شده‌است. در نهایت، پنج شاخص اصلی شناسایی شده در مرحله قبل برای ادامه‌ی پژوهش انتخاب و پرسش‌نامه‌های بعدی نیز بر اساس این شاخص‌ها تدوین شدند. برای تعیین وزن شاخص‌های تحقیق با تهیه پرسشنامه ویژه کارشناسان، نظرات ۲۵ نفر از کارشناسان مرتبط با گردشگری کشاورزی (خبرگان) استان را جویا شده و با استفاده از مدل AHP وزن نهایی پنج پارامتر تحقیق محاسبه گردید و وزن‌های محاسبه شده در مدل تاپسیس، برای اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری کشاورزی استان، به‌کار گرفته شد. برای تعیین وزن شاخص‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها به ترتیب از نرم‌افزارهای Expert Choice و Excel استفاده شده‌است.

یافته‌های پژوهش

مشخصات اعضای پانل خبرگان در جدول (۲) آمده است. از مجموع ۲۵ نفر اعضای پانل ۱۰ نفر عضو هیات علمی، ۵ نفر از مدیران بخش گردشگری کشاورزی در سازمان جهاد کشاورزی و میراث فرهنگی و گردشگری در استان مازندران، ۵ نفر از کارشناسان بخش گردشگری کشاورزی در سازمان‌های مذکور و ۵ نفر از محققان این بخش بوده‌اند که تجربه کاری و علمی در زمینه گردشگری کشاورزی داشته و نسبت به منطقه مورد بررسی شناخت و اطلاعات کافی داشتند. همچنین از نظر سطح تحصیلات نیز ۱۶ نفر دارای مدرک دکتری تخصصی، ۵ نفر نیز دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۴ نفر نیز دارای مدرک کارشناسی بوده‌اند.

جدول ۲. مشخصات اعضای پانل خبرگان

جایگاه سازمانی	سطح تحصیلات	سابقه کار	جایگاه سازمانی	سطح تحصیلات	سابقه کار
عضو هیات علمی	دکتری	۲۰ سال	مدیر	کارشناسی ارشد	۱۸ سال
عضو هیات علمی	دکتری	۲۲ سال	مدیر	کارشناسی ارشد	۱۵ سال
عضو هیات علمی	دکتری	۱۸ سال	کارشناس	کارشناسی	۱۹ سال

جایگاه سازمانی	سطح تحصیلات	سابقه کار	جایگاه سازمانی	سطح تحصیلات	سابقه کار
عضو هیات علمی	دکتری	۱۵ سال	کارشناس	کارشناسی ارشد	۱۲ سال
عضو هیات علمی	دکتری	۲۵ سال	کارشناس	کارشناسی	۱۰ سال
عضو هیات علمی	دکتری	۱۲ سال	کارشناس	کارشناسی ارشد	۱۴ سال
عضو هیات علمی	دکتری	۱۵ سال	کارشناس	کارشناسی	۲۵ سال
عضو هیات علمی	دکتری	۲۰ سال	محقق	دکتری	۱۰ سال
عضو هیات علمی	دکتری	۱۰ سال	محقق	دکتری	۱۵ سال
عضو هیات علمی	دکتری	۲۸ سال	محقق	کارشناسی ارشد	۹ سال
مدیر	دکتری	۲۵ سال	محقق	دکتری	۸ سال
مدیر	کارشناسی	۳۷ سال	محقق	دکتری	۱۰ سال
مدیر	دکتری	۱۵ سال			

نخستین مرحله تحلیل داده‌های کیفی به روش تحلیل محتوا کدگذاری باز است که کلیه مصاحبه‌ها به متن تبدیل و سپس، در سطح عبارت خرد می‌شوند. در جدول (۳)، به برخی از آن‌ها اشاره شده است.

جدول ۳. نتایج کدگذاری باز

مفهوم کلیدی	داده‌های خام
امکاناتت زیرساختی (جاده، مسیر ارتباطی، زیرساخت‌های برق، آب، اینترنت و تلفن همراه) وجود امکانات طبیعی و اقلیمی (رودخانه، جنگل، چشمه، مناظر بکر و ...)	عوامل متعدد و متنوعی در توسعه گردشگری کشاورزی نقش دارند ابتدا باید دید مکانی که برای گردشگری کشاورزی در نظر گرفته شده است پتانسیل‌های لازم برای گردشگری کشاورزی را دارد یا خیر. اگر پتانسیل‌های لازم را داشت یک سری عوامل باعث تسریع و توسعه گردشگری کشاورزی می‌شوند از جمله وجود و فراهم نمودن اقامتگاه برای گردشگران، وجود زیرساخت‌های ارتباطی مناسب مثل پوشش تلفن همراه و اینترنت، خود مسیر دسترسی به محل گردشگری، وجود جاذبه‌های طبیعی و اقلیمی و نیز مناظر طبیعی در منطقه، پذیرا بودن کشاورزان و افراد بومی در خصوص گردشگران، کشت محصولات مختلف کشاورزی و وجود انواع کشت. علاوه بر این موارد، باید سیاست‌های دولت هم در راستای توسعه گردشگری کشاورزی باشد مثل کارهای تبلیغاتی که می‌تواند انجام دهد، استفاده از ظرفیت بخش خصوصی و کارآفرینان برای توسعه گردشگری، حمایت‌های مالی از کشاورزان برای ایجاد ظرفیت توسعه گردشگری کشاورزی، توجه به مسائل محیط‌زیستی و پایداری منطقه.
امکان تجربه کار کشاورزی، وجود بازارچه‌های خرید محصولات کشاورزی	۱. سطح کلان (سیاست‌گذاری): ضعف در حکمرانی یکپارچه: سازمان‌های متولی بخشی هستند (وزارت گردشگری، جهاد کشاورزی، میراث فرهنگی، محیط زیست...) اما هیچ‌کس مسئولیت هماهنگی ندارد. عدم وجود سند راهبردی ملی: کشورهای پیشرو مثل ایتالیا "National Agritourism Development Plan" دارند که مبتنی بر ظرفیت‌های اکولوژیک هر منطقه است.
داشتن اقامتگاه‌های مناسب و به تعداد، برخورداری از امکانات اولیه، وجود صنایع دستی	۲. سطح میانی (زیرساخت‌ها و فناوری): شکاف دیجیتالی: تنها ۱۵ درصد مزارع ایران به پلتفرم‌های رزرو آنلاین (مثل AgriStay) دسترسی دارند. نیازمند توسعه اپلیکیشن‌های بومی هستیم که آموزش، بازاریابی و فروش محصول را یکجا ارائه دهند. چالش حمل‌ونقل: ناوگان اتوبوس‌های بین‌استانی برای گردشگران روستایی مناسب نیست. پیشنهاد من ایجاد سامانه حمل‌ونقل ترکیبی است.
مهمان‌نوازی و پذیرابودن افراد بومی، تبلیغات و وجود تورهای گردشگری	۳. سطح خرد (توانمندسازی جامعه محلی): فقدان آموزش‌های تخصصی: کشاورز باید همزمان مهمانداری، بازاریابی دیجیتال و اصول اگروتوریسم بلد باشد. پیشنهاد می‌کنم دانشگاه‌ها دیپلم حرفه‌ای گردشگری کشاورزی راه‌اندازی کنند. مدل‌های مالی نوین: صندوق‌های خرد با مشارکت بخش خصوصی (مثال: صندوق ضمانت گردشگری کشاورزی با سرمایه‌گذاری بانک کشاورزی).
	چگونه می‌توان گردشگری کشاورزی را به محرک اقتصاد تبدیل کرد؟ پاسخ این سوال در ایجاد اکوسیستم پایدار گردشگری-کشاورزی نهفته است.
	الف) زنجیره ارزش یکپارچه: پژوهش ما در استان گیلان نشان داد اگر کشاورز همزمان ۳ نقش ایفا کند (تولیدکننده، میزبان، فروشنده مستقیم)، درآمدش ۴۰٪ افزایش می‌یابد. مثال: مزرعه چای لاهیجان که چای چینی را به تجربه اقامت + فروش مستقیم چای ارگانیک متصل کرده است.

مفهوم کلیدی	داده‌های خام
	<p>(ب) مدل‌های کسب‌وکار نوآورانه: اشتراک محصول کشاورزی (CSA): گردشگر با پرداخت اشتراک سالانه، هم محصول دریافت می‌کند هم حق اقامت فصلی دارد. این مدل در فارس برای زعفران موفق بوده‌است. استارت‌آپ‌های فناوری: مثل "AgriBazaar" که مزارع را به سرمایه‌گذاران متصل می‌کند. (ج) سیاست‌های مالیاتی هوشمند: هشدار: توسعه بدون برنامه ریسک تجاری‌سازی فرهنگ روستایی را دارد! باید منشور اخلاقی گردشگری کشاورزی تدوین شود. سیاست‌های حمایتی دولت می‌تواند بسیار در توسعه گردشگری کشاورزی موثر باشد از جمله: ۱. تدوین استانداردهای ایمنی و سلامت برای مزارع گردشگری. ۲. معافیت مالیاتی برای کشاورزانی که فعالیت گردشگری راه می‌اندازند. ۳. تسهیل وام‌های کوچک مقیاس با ضمانت آسان. ۴. ایجاد پلتفرم یکپارچه ثبت‌نام و رتبه‌بندی مزارع ۵. آموزش ترکیبی (کشاورزی + مهمانداری) به بهره‌برداران عوامل کلیدی موفقیت و توسعه گردشگری کشاورزی به نظر بنده در موارد زیر می‌تواند باشد: چهار عامل حیاتی: ۱. اصالت تجربه: گردشگر باید حس واقعی زندگی روستایی را لمس کند (مثل مشارکت در برداشت محصولات کشاورزی). ۲. پایداری محیط‌زیستی: جلوگیری از آلودگی منابع آب و خاک. ۳. زنجیره ارزش یکپارچه: اتصال مزرعه به بازار از طریق فروش مستقیم محصولات محلی. ۴. فناوری دیجیتال: استفاده از اپلیکیشن‌ها برای رزرو تجربه‌های سفارشی. برخی دیگر از عوامل که بر توسعه گردشگری کشاورزی تاثیرگذار هستند شامل: ۱. آگاهی گردشگران ۲. ضعف حمل‌ونقل: دسترسی به مزارع دورافتاده سخت است. ۳. محدودیت فصل‌ها: بسیاری از محصولات فقط در فصل خاصی جذابیت دارند.</p>

پس از خلاصه‌کردن اولیه داده‌ها و حذف جمله‌های اضافی و تکراری از جمله‌های مصاحبه در زمینه عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی، مفهوم‌های اولیه در مصاحبه‌ها و اسناد ثبت شد. پس از آن، تلخیص مفهوم‌های اولیه در مرحله کدگذاری باز انجام گرفت که حاصل آن ۵ مقوله فرعی بود که در جدول شماره (۴) ارائه شده‌است. در این مرحله، بیش از ۱۳۰ مفهوم و در نهایت ۵ مقوله فرعی استخراج شد.

جدول ۴. فرایند تلخیص داده‌ها در مرحله کدگذاری باز

مقوله اصلی	مقوله فرعی	کدهای باز
کشاورزی	عامل اقتصادی و زیرساختی	<p>فراهم کردن اقامتگاه مناسب برای گردشگران، برخورداری کشاورزان از منابع مالی جهت سرمایه‌گذاری در گردشگری کشاورزی، متناسب‌بودن کسب‌وکارهای گردشگری کشاورزی با نیاز و خواسته مردم محلی، سودآوری کسب‌وکار گردشگری کشاورزی، امکان خرید محصولات کشاورزی توسط گردشگران، وجود بازارهای محلی جهت خرید محصولات کشاورزی و صنایع دستی، سوغات، داشتن رستوران‌های سنتی و ارائه غذاهای محلی در آن‌ها، وجود خانه‌های اجاره‌ای برای اقامت گردشگران، وجود کلبه‌های چوبی و آلاچیق‌ها برای استراحت و صرف چای و میان‌وعده، وجود رستوران‌های بین‌راهی در مناطق بکر و به فاصله مناسب، مناسب و به اندازه بودن تعداد اتاق‌های سایت‌ها و داشتن امکانات لازم، وجود و امکان فروش لباس‌های محلی، غذاهای محلی، شیرینی‌های محلی، دارابودن و فروش صنایع دستی متنوع، وجود بازارهای هفتگی، امکان عرضه فرآورده‌ها و محصولات کشاورزی و دامی به گردشگران، تعداد و کیفیت مکان‌های فروش مواد غذایی، کیفیت منابع آب، کمیت و کیفیت شبکه توزیع برق، خدمات جاده‌های مناسب و امکانات مناسب جاده‌ای، کمیت و کیفیت حمل‌ونقل عمومی (سواری، مینی بوس و ...)، در دسترس بودن مراکز درمانی و بهداشتی مانند درمانگاه و داروخانه، مسیرهای ارتباطی مناسب، آسفالت بودن و کیفیت آسفالت مسیرهای ارتباطی، فاصله از مرکز شهرستان، سهولت دسترسی به خدمات بانکی، مناسب‌بودن زیرساخت مخابراتی مانند آنتن‌دهی تلفن همراه و اینترنت در منطقه، پارکینگ و خدمات مربوط به آن،</p>

مقاله اصلی	مقاله فرعی	کدهای باز
		برقراربودن امنیت منطقه، وجود گشت امنیت و پاسگاه انتظامی، عرضه محصولات متنوع و با کیفیت در مزرعه، تنوع در فعالیت‌های مزرعه (پرورش زنبور، گوسفند، شتر مرغ، ماهی و...)، تولید و عرضه محصولات ارگانیک در مزرعه، تمکن مالی کشاورز، شرایط مالی بومیان منطقه، تجربه مستقیم فعالیت‌های کشاورزی توسط گردشگران، میزان تداخل فعالیت‌های گردشگری با عملیات کشاورزی، میزان هزینه سفر با توجه به راه‌های ارتباطی برای گردشگر، امکان خرید محصولات ارزان‌تر.
	عامل اجتماعی و فرهنگی	امکان مشارکت گردشگران در فعالیت‌های مزرعه و آشنایی با فعالیت‌های کشاورزی، استقبال جامعه از کسب‌وکار گردشگری کشاورزی، فعالیت تورهای گردشگری در روستا، برگزاری جشنواره‌های مختلف (جشنواره برداشت محصول، جشنواره کشت محصول و...)، وجود کشاورزان متحول و پیشرو در مناطق روستایی، برگزاری منظم و هدفمند جشنواره‌ها و همایش‌های بومی محلی توسط سازمان‌های متولی، ایجاد نمایشگاه‌های دائمی از ابزار و تجهیزات سنتی کشاورزی دامپروری، میزان مهمان‌نوازی مردم بومی، نمایش دادن روش‌های زندگی روزمره روستایی و کار کشاورزی از طریق ابزار سنتی و دستی، آموزش فعالیت‌های مزرعه به گردشگر، انجام بازی‌ها و سرگرمی‌های بومی محلی در مزرعه، خلق تجربه خوشایند برای گردشگر، کسب رضایت گردشگر در مزرعه، توجه مردم محلی به توسعه پایدار و حفظ محیط زیست و منابع طبیعی، وجود کشاورزان تحصیلکرده و آشنا به امر گردشگری، داشتن آداب و رسوم خاص.
	عامل سیاستی و مدیریتی	وجود طرح‌های تشویقی دولت برای توسعه گردشگری کشاورزی، هماهنگی بین سازمان‌های مرتبط با گردشگری، کشاورزی و توسعه، بسترسازی برای مشارکت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، حمایت سازمان‌های غیر دولتی، فراهم نمودن ارتباط کارآفرینان با تولیدکنندگان، واسطه‌ها و فروشندگان، نگرش مثبت مسئولین منطقه به مزیت‌های اقتصادی گردشگری کشاورزی، توجه مدیران محلی به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری، رفع مشکل کشاورزان در اراضی ملی و اراضی که جز طرح‌های هادی هستند، واگذاری و صدور مجوز زمین‌های بایر با قابلیت و استعداد کشاورزی برای توسعه گردشگری کشاورزی، معافیت‌های مالیاتی برای کشاورزانی که فعالیت گردشگری راه‌اندازی می‌کنند.
	عامل ترویجی و آموزشی	برگزاری کارگاه‌ها، نشست‌ها و کنفرانس‌های تخصصی، توجه آکادمیک به گردشگری کشاورزی و وجود دانشگاه در منطقه، پژوهش‌های کافی و تقاضا محور در زمینه گردشگری کشاورزی، آگاهی بخشی به کشاورزان در زمینه گردشگری کشاورزی، اطلاع رسانی و تبلیغات در مورد جاذبه‌ها و توانایی‌های گردشگری منطقه، وجود نیروی انسانی بومی در راستای توسعه خدمات گردشگری کشاورزی، استفاده از نیروی متخصص بومی در راستای توسعه گردشگری کشاورزی، تبلیغات و افزایش آگاهی در زمینه کسب‌وکارهای گردشگری کشاورزی، ارائه مشاوره جهت توجیه و ارزیابی اقتصادی فعالیت‌های مرتبط با گردشگری کشاورزی، ایجاد وبسایت گردشگری مناطق مذکور و لینک کردن آن با سایت‌های مرتبط، داشتن نیروی سازمانی ماهر جهت آموزش، توانمندسازی نیروی انسانی بخش کشاورزی، تبلیغ مزرعه گردشگری در دفاتر خدمات مسافرتی و راهنمایان گردشگری در سطح ملی، تبلیغ در رسانه‌های عمومی و صدا و سیما، استانی، ساخت مستندهای گردشگری کشاورزی، ایجاد محیط‌های بکر و طبیعی در روستا جهت توسعه گردشگری کشاورزی، آموزش گردشگران با توزیع بسته‌های آموزشی در راستای حفظ محیط روستا، مزرعه و منابع طبیعی با ارائه راهکارها، آموزش کشاورزان در زمینه حفظ و احیا مراتع و منابع طبیعی به روش‌های مختلف، تدوین کتابچه در قالب معرفی جاذبه‌های گردشگری کشاورزی منطقه جهت تبلیغ، طراحی اپلیکیشن‌های مخصوص برای گردشگران کشاورزی شامل فروش محصولات کشاورزی، رزرو اقامتگاه و سایر موارد.
	عامل طبیعی و محیطی	موقعیت منطقه از نظر نزدیکی و دسترسی به مراکز جمعیتی، دارا بودن زیرساخت‌های محیطی و کالبدی مورد نیاز، وجود مراتع سرسبز و جنگل‌های فراوان، داشتن شاخص‌های استاندارد محیط‌زیستی مانند آب‌وهوای سالم، نبود آلودگی، سرو صدا و... وجود چشمه‌های آب‌گرم معدنی با خواص درمانی در منطقه، دارا بودن رودخانه‌ها و دریاچه‌ها، خاص و تک‌بودن جاذبه‌های منطقه، تنوع اقلیمی و آب‌وهوای سالم، مسیرهای طبیعی زیبا و قابل دسترسی، وجود علفزارها، بوته‌زارها و پوشش گیاهی، دارا بودن مناطق حفاظت‌شده با حیوانات مختلف، وجود پرند‌های مهاجر در فصول مختلف سال، وجود مرداب‌های تمیز و فراوان با پوشش مناسب از گل‌ها، وجود غارهای طبیعی، وجود باغ‌ها، مزارع و شالیزارها با محصولات متنوع، چشم انداز مزارع، باغ‌ها درختان میوه و نهالستان‌ها، امکان پرورش دام و نگهداری حیوانات در کنار مزرعه، چشم‌انداز ساخت خانه‌ها و بافت روستا از لحاظ نوع مصالح و نحوه ساخت، دارا بودن مزارع کشت گیاهان دارویی، ایجاد مکان‌های مناسب و امن جهت شنا و آبتنی، وجود سایت‌های گردشگری در مزارع و یا روستاها، وجود زیارتگاه‌ها، امامزاده‌ها، مساجد و اماکن زیارتی، وجود آثار تاریخی، شرایط آب‌وهوایی مناسب، امکان بهره‌برداری از جاذبه‌های کشاورزی در طول سال.

براساس نتایج این پژوهش، عوامل متعددی در توسعه گردشگری کشاورزی نقش داشته و نیز این عوامل خود سهمی در توسعه پایدار جوامع روستایی دارند. نتایج حاصل از مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختار یافته نشان داد ۵ عامل اصلی در توسعه گردشگری کشاورزی در استان مازندران مؤثر هستند شامل: عامل اقتصادی و زیرساختی، عامل اجتماعی و فرهنگی، عامل سیاستی و مدیریتی، عامل ترویجی و آموزشی و عامل محیطی و طبیعی.

به منظور نمایش چگونگی مراحل انجام ارزیابی و اولویت‌بندی پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی شهرستان‌های استان مازندران، ۵ شاخص مؤثر در اولویت‌بندی شهرستان‌های استان براساس روش کیفی مورد استفاده قرار گرفته‌است و برای تعیین وزن شاخص‌ها، محققان با تهیه پرسشنامه ویژه کارشناسان، نظرات ۲۵ نفر از کارشناسان مرتبط با گردشگری کشاورزی استان را جویا شده و با استفاده از مدل AHP وزن نهایی ۵ پارمتر تحقیق را محاسبه کردند. وزن‌های محاسبه شده در مدل تاپسیس، برای اولویت‌بندی پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی شهرستان‌های استان مازندران به کار گرفته شد. وزن هر یک از شاخص‌ها در جدول شماره (۵) و شکل شماره (۲)، قابل مشاهده است.

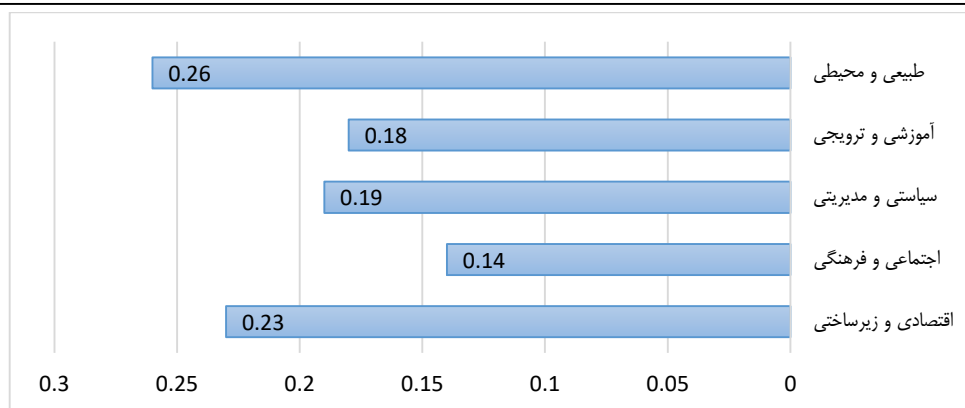
جدول ۵. اهمیت هر یک از شاخص‌ها

نام شهرستان	اقتصادی و زیرساختی (X1)	اجتماعی و فرهنگی (X2)	سیاستی و مدیریتی (X3)	ترویجی و آموزشی (X4)	طبیعی و محیطی (X5)
آمل	۱۸	۱۹	۱۹	۱۴	۱۴
بابل	۲۱	۲۰	۲۱	۲۱	۱۷
بابلسر	۱۴	۲۱	۱۶	۱۵	۸
بهبهر	۱۷	۱۵	۱۷	۱۸	۱۵
تنکابن	۱۵	۱۲	۱۳	۲۲	۲۲
جویبار	۱۱	۱۱	۹	۲۰	۱۰
چالوس	۱۶	۱۶	۱۵	۷	۱۸
رامسر	۱۲	۱۴	۱۱	۱۲	۲۱
ساری	۲۲	۲۲	۲۲	۱۷	۱۲
سوادکوه	۵	۵	۶	۵	۴
سوادکوه شمالی	۱	۱	۱	۱	۲
سیمرغ	۷	۷	۸	۱۱	۶
عباس‌آباد	۶	۶	۵	۳	۹
فریدون‌کار	۸	۱۰	۱۰	۱۹	۲۰
قائم‌شهر	۱۹	۱۷	۲۰	۹	۷
کلاردشت	۳	۴	۴	۴	۱۶
گلوگاه	۲	۲	۲	۶	۳
محمودآباد	۹	۹	۱۲	۱۳	۱۳
میانرود	۴	۳	۳	۲	۱
نکا	۱۰	۸	۱۴	۱۶	۱۱
نور	۱۳	۱۳	۷	۱۰	۱۹
نوشهر	۲۰	۱۸	۱۸	۸	۵

در جدول شماره (۵)، هر یک از شهرستان‌ها و شاخص‌های آن‌ها بر اساس امتیاز تعلق گرفته نشان داده شده‌است. در جدول (۶) و شکل (۳)، وزن نهایی هر یک از شاخص‌های تحقیق با استفاده از مدل AHP محاسبه گردیده است.

جدول ۶. وزن نهایی هر یک از شاخص‌های تحقیق با استفاده از مدل AHP

شاخص	X1	X2	X3	X4	X5
وزن	۰/۲۳	۰/۱۴	۰/۱۹	۰/۱۸	۰/۲۶

شکل ۳. وزن نهایی شاخص‌های پژوهش با استفاده از مدل AHP

مرحله اول: تشکیل ماتریس A_{ij} ، در این مرحله برای استفاده از تکنیک تاپسیس، باید ماتریس داده‌ها (داده‌های جدول ۳) را بر اساس n آلترناتیو و m شاخص تشکیل دهیم.

مرحله دوم: استاندارد نمودن داده‌ها و تشکیل ماتریس استاندارد در این مرحله، جدول (۵) پس از تکمیل به صورت ماتریس 5×22 (A_{ij}) از طریق رابطه شماره (۱) استاندارد شده و ماتریس (R) را تشکیل می‌دهد.

$$R_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_i^m a_{ij}^2}} \quad \text{رابطه (۱)}$$

جدول ۷. استاندارد کردن داده‌های خام اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران

نام شهرستان	اقتصادی و زیرساختی (X1)	اجتماعی و فرهنگی (X2)	سیاستی و مدیریتی (X3)	ترویجی و آموزشی (X4)	طبیعی و محیطی (X5)
آمل	۰/۲۹۲	۰/۳۰۸	۰/۳۰۸	۰/۲۲۷	۰/۲۲۷
بابل	۰/۳۴۰	۰/۳۲۴	۰/۳۴۰	۰/۳۴۰	۰/۲۷۵
بابلسر	۰/۲۲۷	۰/۳۴۰	۰/۲۵۹	۰/۲۴۳	۰/۱۲۹
بهشهر	۰/۲۷۵	۰/۳۴۳	۰/۲۷۵	۰/۲۹۲	۰/۲۴۳
تنکابن	۰/۲۴۳	۰/۱۹۴	۰/۲۱۱	۰/۳۵۷	۰/۳۵۷
جویبار	۰/۱۷۸	۰/۱۷۸	۰/۱۴۶	۰/۳۲۴	۰/۱۶۲
چالوس	۰/۲۵۹	۰/۲۵۹	۰/۲۴۳	۰/۱۱۳	۰/۲۹۲
رامسر	۰/۱۹۴	۰/۲۲۷	۰/۱۷۸	۰/۱۹۴	۰/۳۴۰
ساری	۰/۳۵۷	۰/۳۵۷	۰/۳۵۷	۰/۲۷۵	۰/۱۹۴
سوادکوه	۰/۰۸۱	۰/۰۸۱	۰/۰۹۷	۰/۰۸۱	۰/۰۶۴
سوادکوه شمالی	۰/۰۱۶	۰/۰۱۶	۰/۰۱۶	۰/۰۱۶	۰/۰۲۲
سیمرغ	۰/۱۱۳	۰/۱۱۳	۰/۱۲۹	۰/۱۷۸	۰/۰۹۷
عباس‌آباد	۰/۰۹۷	۰/۰۹۷	۰/۰۸۱	۰/۰۴۸	۰/۱۴۶
فریدون‌کار	۰/۱۲۹	۰/۱۶۲	۰/۱۶۲	۰/۳۰۸	۰/۳۲۴
قائم‌شهر	۰/۳۰۸	۰/۲۷۵	۰/۳۲۴	۰/۱۴۶	۰/۱۱۳
کلاردشت	۰/۰۴۸	۰/۰۶۴	۰/۰۶۴	۰/۰۶۴	۰/۲۵۹
گلوگاه	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۰/۰۳۲	۰/۰۹۷	۰/۰۴۸
محمودآباد	۰/۱۴۶	۰/۱۴۶	۰/۱۹۴	۰/۲۱۱	۰/۲۱۱
میاندو رود	۰/۰۶۴	۰/۰۴۸	۰/۰۴۸	۰/۰۳۲	۰/۰۱۶
نکا	۰/۱۶۲	۰/۱۲۹	۰/۲۲۷	۰/۲۵۹	۰/۱۷۸
نور	۰/۲۱۱	۰/۲۱۱	۰/۱۱۳	۰/۱۶۲	۰/۳۰۸
نوشهر	۰/۳۲۴	۰/۲۹۲	۰/۲۹۲	۰/۱۲۹	۰/۰۸۱

مرحله سوم: تعیین وزن هر یک از شاخص‌ها و ایجاد ماتریس بی‌مقیاس وزین
تعیین وزن شاخص‌ها: از آنجایی که اهمیت شاخص‌ها در توسعه گردشگری کشاورزی یکسان نیستند، همان‌طور که گفته شد بر اساس داده‌های حاصل از پرسش‌نامه به شاخص‌های پژوهش وزن داده شده‌است (جدول ۷). با اعمال این اوزان در جدول (۸)، نتایج استاندارد موزون به‌دست آمده‌است.

جدول ۸. استاندارد موزون شهرستان‌های استان مازندران

نام شهرستان	(X1)	(X2)	(X3)	(X4)	(X5)
آمل	۰/۰۶۷	۰/۰۴۳	۰/۰۵۸	۰/۰۴۰	۰/۰۵۹
بابل	۰/۰۷۸	۰/۰۴۵	۰/۰۶۴	۰/۰۶۴	۰/۰۷۱
بابلسر	۰/۰۵۲	۰/۰۴۷	۰/۰۴۹	۰/۰۴۶	۰/۰۳۳
بهشهر	۰/۰۶۳	۰/۰۳۴	۰/۰۵۲	۰/۰۵۵	۰/۰۶۳
تنکابن	۰/۰۵۵	۰/۰۲۷	۰/۰۴۰	۰/۰۶۷	۰/۰۹۲
جویبار	۰/۰۴۰	۰/۰۲۴	۰/۰۲۷	۰/۰۶۱	۰/۰۴۲
چالوس	۰/۰۵۹	۰/۰۳۶	۰/۰۴۶	۰/۰۲۱	۰/۰۷۵
رامسر	۰/۰۴۴	۰/۰۳۱	۰/۰۳۳	۰/۰۳۶	۰/۰۸۸
ساری	۰/۰۸۲	۰/۰۴۹	۰/۰۶۷	۰/۰۴۸	۰/۰۵۰
سوادکوه	۰/۰۱۸	۰/۰۱۱	۰/۰۱۸	۰/۰۱۵	۰/۰۱۶
سوادکوه شمالی	۰/۰۰۳	۰/۰۰۲	۰/۰۰۳	۰/۰۰۳	۰/۰۰۸
سیمرغ	۰/۰۲۵	۰/۰۱۵	۰/۰۲۴	۰/۰۳۳	۰/۰۲۵
عباس‌آباد	۰/۰۲۲	۰/۰۱۳	۰/۰۱۵	۰/۰۰۹	۰/۰۳۷
فریدونکار	۰/۰۲۹	۰/۰۲۲	۰/۰۳۰	۰/۰۵۸	۰/۰۸۴
قائم‌شهر	۰/۰۷۰	۰/۰۳۸	۰/۰۶۱	۰/۰۲۷	۰/۰۲۹
کلاردشت	۰/۰۱۱	۰/۰۰۸	۰/۰۱۲	۰/۰۱۲	۰/۰۶۷
گلوگاه	۰/۰۰۷	۰/۰۰۴	۰/۰۰۶	۰/۰۱۸	۰/۰۱۲
محمودآباد	۰/۰۳۳	۰/۰۲۰	۰/۰۳۶	۰/۰۴۰	۰/۰۵۴
میاندورود	۰/۰۱۴	۰/۰۰۶	۰/۰۰۹	۰/۰۰۶	۰/۰۰۴
نکا	۰/۰۳۷	۰/۰۱۸	۰/۰۴۳	۰/۰۴۹	۰/۰۴۶
نور	۰/۰۴۸	۰/۰۲۵	۰/۰۲۱	۰/۰۳۰	۰/۰۸۰
نوشهر	۰/۰۷۴	۰/۰۴۰	۰/۰۵۵	۰/۰۲۴	۰/۰۲۱

مرحله چهارم و پنجم: مشخص کردن حالت‌های ایده‌آل مثبت و ایده‌آل منفی (بالاترین و پایین‌ترین حالت هر شاخص)

$$A^+ = \{(\max V_{ij}/j \in J), (\min V_{ij}/i \in j')/i = 1, 2, 3, \dots, m\} = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_j^+, \dots, v_n^+\} \quad \text{رابطه (۲)}$$

$$A^- = \{(\min V_{ij}/j \in J), (\max V_{ij}/i \in j')/i = 1, 2, 3, \dots, m\} = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_j^-, \dots, v_n^-\} \quad \text{رابطه (۳)}$$

جدول ۹: حالت‌های ایده‌آل مثبت و منفی هر شاخص

شاخص	X1	X2	X3	X4	X5
A^+	۰/۰۸۲	۰/۰۴۹	۰/۰۶۷	۰/۰۶۷	۰/۰۹۲
A^-	۰/۰۰۳	۰/۰۰۲	۰/۰۰۳	۰/۰۰۳	۰/۰۰۴

مرحله ششم: تعیین معیار فاصله‌ای برای گزینه ایده‌آل (S_i^+) و گزینه حداقل (S_i^-)

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^+)^2}, \quad i = 1, 2, \dots, m$$

رابطه (۴)

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2}, \quad i = 1, 2, \dots, m$$

رابطه (۵)

جدول ۱۰. فاصله هر شهرستان از حالت‌های ایده‌آل مثبت و منفی

نام شهرستان	S_i^+	S_i^-
آمل	۰/۰۴۶۴۷	۰/۰۹۵۴۷
بابل	۰/۰۲۲۱۵	۰/۱۳۷۹۴
بابلسر	۰/۰۷۱۷۶	۰/۰۹۶۰۸
بهبهر	۰/۰۴۲۳۷	۰/۱۱۴۹۳
تنکابن	۰/۰۴۴۰۶	۰/۱۲۸۶۰
جویبار	۰/۰۸۲۷۵	۰/۰۸۵۰۷
چالوس	۰/۰۵۹۵۳	۰/۱۰۷۲۶
رامسر	۰/۰۶۲۴۵	۰/۱۰۷۵۴
ساری	۰/۰۴۶۰۹	۰/۱۲۹۱۷
سوادکوه	۰/۱۲۸۱۴	۰/۰۲۸۶۱
سوادکوه شمالی	۰/۱۵۳۹۴	۰/۰۰۴۰۰
سیمرغ	۰/۱۰۹۰۸	۰/۰۴۹۳۴
عباس‌آباد	۰/۱۱۸۳۷	۰/۰۴۱۸۴
فریدون‌کار	۰/۰۷۱۰۷	۰/۱۰۴۴۷
قائم‌شهر	۰/۰۷۶۶۱	۰/۱۰۱۷۳
کلاردشت	۰/۱۱۵۷۴	۰/۰۶۵۰۴
گلوگاه	۰/۱۴۲۰۲	۰/۰۱۷۸۳
محمودآباد	۰/۰۷۹۸۴	۰/۰۷۸۶۲
میاندوود	۰/۱۴۵۹۵	۰/۰۱۳۴۹
نکا	۰/۱۲۱۰۴	۰/۰۸۳۰۱
نور	۰/۰۷۳۲۱	۰/۰۹۶۸۶
نوشهر	۰/۰۸۴۷۲	۰/۰۹۹۵۹

مرحله هفتم: محاسبه‌ی نزدیکی نسبی گزینه‌ی i (A_i) به وضعیت ایده‌آل (جدول ۱۱).

$$SL_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^+ + S_i^-}, \quad 0 \leq SL_i^+ \leq 1, \quad i = 1, 2, \dots, m$$

رابطه (۶)

در این مرحله از طریق رابطه (۶)، ضریب SL_i^+ را برای هر کدام از شهرستان‌های استان مازندران محاسبه شد که نتایج آن در جدول (۱۰) آمده‌است. این میزان بین صفر و یک در نوسان است.

در مرحله هشتم، اولویت‌بندی شهرستان‌های استان مازندران براساس پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی براساس میزان SL_i^+ انجام شده‌است. شاخص ترکیبی به‌دست آمده بعنوان یک متغیر در تحلیل کلاستر در نظر گرفته شد و به روش سلسله مراتبی مورد تحلیل کلاستر قرار گرفت. براین اساس:

شهرستان‌های ضعیف از نظر پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی: شهرستانی که در کلاستر ۱ قرار گرفته‌اند و میانگین وزنی شاخص ترکیبی آنها بین $۰/۲۳۳ - ۰/۰۲۵$ قرار دارد.

شهرستان‌های متوسط از نظر پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی: شهرستانی که در کلاستر ۲ قرار گرفته‌اند و میانگین وزنی شاخص ترکیبی آنها بین ۰/۴۴۲ - ۰/۲۳۴ قرار دارد.

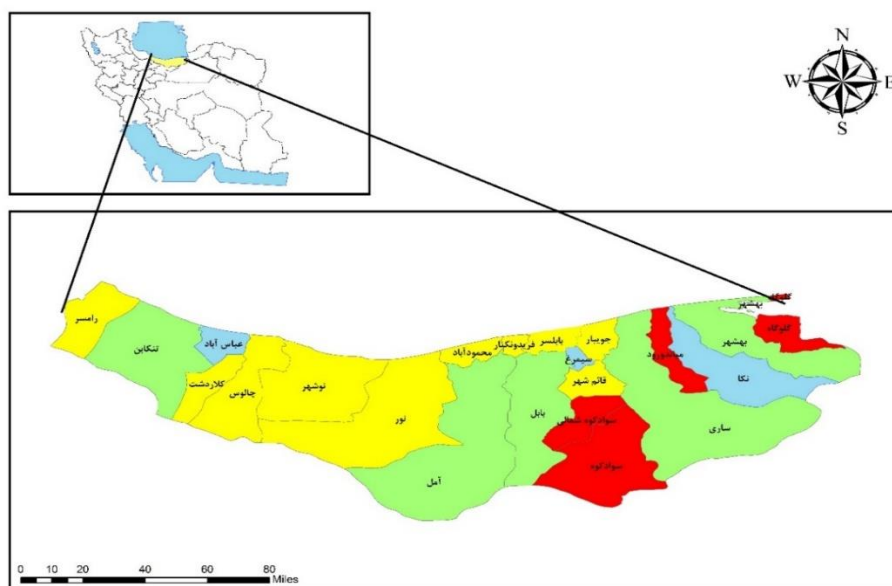
شهرستان‌های خوب از نظر پتانسیل گردشگری کشاورزی: شهرستانی که در کلاستر ۳ قرار گرفته‌اند و میانگین وزنی شاخص ترکیبی آنها بین ۰/۶۵۱ - ۰/۴۴۳ قرار دارد.

شهرستان‌های بسیار خوب از نظر پتانسیل گردشگری کشاورزی: شهرستانی که در کلاستر ۴ قرار دارد. میانگین وزنی شاخص ترکیبی آنها بین ۰/۸۶۱ - ۰/۶۵۲ قرار دارد.

جدول ۱۱. نزدیکی نسبی هر شهرستان به وضعیت ایده‌آل (امتیاز نهایی و رتبه)

نام شهرستان	امتیاز	رتبه	پتانسیل گردشگری کشاورزی
امل	۰/۶۷۲	۵	بسیار خوب
بابل	۰/۸۶۱	۱	بسیار خوب
بابلسر	۰/۵۷۲	۹	خوب
بهشهر	۰/۷۳۰	۴	بسیار خوب
تنکابن	۰/۷۴۴	۲	بسیار خوب
جویبار	۰/۵۰۶	۱۴	خوب
چالوس	۰/۶۴۳	۶	خوب
رامسر	۰/۶۳۲	۷	خوب
ساری	۰/۷۳۷	۳	بسیار خوب
سوادکوه	۰/۱۸۲	۱۹	ضعیف
سوادکوه شمالی	۰/۰۲۵	۲۲	ضعیف
سیمرغ	۰/۳۱۱	۱۷	متوسط
عباس‌آباد	۰/۲۶۱	۱۸	متوسط
فریدونکار	۰/۵۹۵	۸	خوب
قائم‌شهر	۰/۵۷۰	۱۰	خوب
کلاردشت	۰/۵۶۱	۱۲	خوب
گلوگاه	۰/۱۱۱	۲۰	ضعیف
محمودآباد	۰/۴۹۶	۱۵	خوب
میاندورود	۰/۰۸۴	۲۱	ضعیف
نکا	۰/۴۰۶	۱۶	متوسط
نور	۰/۵۶۹	۱۱	خوب
نوشهر	۰/۵۴۰	۱۳	خوب

بدین ترتیب، از ۲۲ شهرستان مازندران از نظر شاخص‌های پتانسیل گردشگری کشاورزی پنج شهرستان (امل، بابل، بهشهر، تنکابن و ساری) دارای وضعیت بسیار خوب، ۱۰ شهرستان (بابلسر، جویبار، چالوس، رامسر، فریدونکار، قائمشهر، کلاردشت، محمودآباد، نور و نوشهر) دارای وضعیت خوب، سه شهرستان (سیمرغ، عباس‌آباد و نکا) دارای وضعیت متوسط و چهار شهرستان (سوادکوه، سوادکوه شمالی، گلوگاه و میاندورود) دارای وضعیت ضعیف از لحاظ پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی هستند (جدول ۱۱ و شکل ۴).

شکل ۴. شهرستان‌های استان مازنداران براساس پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی

بحث

گردشگری کشاورزی از جمله راهبردهایی است که در چند دهه اخیر برای متنوع‌سازی اقتصاد و توسعه پایدار روستایی مطرح شده و اغلب کشورهای جهان این نوع گردشگری را به عنوان راهبردی نوین برای توسعه اجتماعی-اقتصادی و احیاء و بازسازی نواحی روستایی مدنظر قرار می‌دهند. باتوجه به اهمیت گردشگری کشاورزی به عنوان رویکردی پایدار برای توسعه مناطق روستایی و افزایش تقاضا برای تجربه فعالیت‌های کشاورزی و سبک زندگی روستایی، شناسایی مکان‌های مناسب برای توسعه گردشگری کشاورزی مهم است.

با گذشت زمان، گردشگری روستایی که متأثر از ساختار گردشگری انبوه بوده، نتوانسته است آنچه را که از آن به عنوان راه‌حلی برای بهبود شرایط زیستی در سکونتگاه‌های روستایی انتظار می‌رفت، فراهم نماید، زیرا همانند گردشگری انبوه بر تمرکزگرایی و عدم مشارکت جامعه میزبان در فرآیند رشد و گسترش خود بنا شده‌است. به همین دلیل، امروزه توجه به اشکال گردشگری خاص در فرآیند برنامه‌ریزی توسعه روستایی در جهان با تاکید بر محور پایداری، با شدت بیشتری مورد توجه است. گردشگری که به ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه میزبان آسیب نمی‌زند، گردشگری خاص یا جایگزین نامیده می‌شود. گردشگری جایگزین می‌تواند به طور فعال تلاش کند که احترام به واقعیت‌های فرهنگی را از راه آموزش و برخورد سازمان‌یافته به گردشگران احیا نماید (محمودی چناری، ۱۳۹۹).

یکی از محبوبترین و پررونق‌ترین انواع گردشگری جایگزین، گردشگری کشاورزی است. گردشگری کشاورزی به عنوان راهبردی بدیل، می‌تواند در زمینه توسعه پایدار روستایی و کشاورزی کمک شایانی نماید (عناستانی و مظفری، ۱۳۹۷). این موضوع به‌ویژه در کشورها و مناطقی که گزینه‌های محدودی برای توسعه دارند، بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌است (مطیعی و حیدری، ۱۳۹۱). با استناد به این تجربیات، از آنجایی که از یک سو بیشتر مناطق روستایی ایران، به‌ویژه مناطق روستایی شمال کشور که در آن‌ها کشاورزی و زندگی روستایی نمود بیشتری دارد، از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نبوده و از طرفی با توجه به اینکه در سال‌های اخیر بشدت مورد توجه گردشگران قرار گرفته‌است، می‌تواند بستری برای توسعه و رونق فعالیت‌های گردشگری کشاورزی-محور، با عنوان گردشگری کشاورزی باشد، که این امر می‌تواند زمینه را برای تنوع‌بخشی به اقتصاد روستاها و بهبود کیفیت زندگی خانوارهای کشاورز فراهم سازد.

استان مازندران با داشتن ۳/۲ درصد اراضی زیرکشت کشور، برابر ۸/۷ درصد تولید محصولات کشاورزی کشور را به خود اختصاص داده که حدوداً سه برابر میانگین کشور است. این استان با سطح زیرکشت ۲۱۸ هزار هکتار برنج و تولید حدود ۱۱۸۷ هزارتن شلتوک، حدود ۳۶/۶ درصد سطح زیرکشت و مقام اول تولید برنج کشور را به خود اختصاص داده است؛ در مرکبات با سطحی حدود ۱۵۷ هزار هکتار و تولید ۲۸۰۰ تن، دارای رتبه ۴ (به لحاظ سطح) و رتبه ۲ (به لحاظ تولید) در کشور است. استان مازندران پتانسیل بسیار زیادی در زمینه کشاورزی و نیز گردشگری دارد. با توجه به ظرفیت شهرستان‌های مختلف این استان در حوزه گردشگری و نیز کشاورزی، در این پژوهش سعی شد تا شهرستان‌های استان مازندران براساس پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های خود در زمینه گردشگری کشاورزی اولویت‌بندی شوند تا راه برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی هموار شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

براساس نتایج این پژوهش، عوامل متعددی در توسعه گردشگری کشاورزی نقش دارند که این عوامل خود سهمی در توسعه پایدار جوامع روستایی دارند. پنج عامل اصلی در توسعه گردشگری کشاورزی در استان مازندران عبارت‌اند از: عامل اقتصادی و زیرساختی، عامل اجتماعی و فرهنگی، عامل سیاستی و مدیریتی، عامل ترویجی و آموزشی، و عامل محیطی و طبیعی. همچنین، از ۲۲ شهرستان مازندران از نظر شاخص‌های پتانسیل گردشگری کشاورزی، پنج شهرستان (آمل، بابل، بهشهر، تنکابن و ساری) دارای وضعیت بسیار خوب، ۱۰ شهرستان (بابلسر، جویبار، چالوس، رامسر، فریدونکار، قائمشهر، کلاردشت، محمودآباد، نور و نوشهر) دارای وضعیت خوب، سه شهرستان (سیمرغ، عباس‌آباد و نکا) دارای وضعیت متوسط و چهار شهرستان (سوادکوه، سوادکوه شمالی، گلوگاه و میانرود) دارای وضعیت ضعیفی از لحاظ پتانسیل‌های گردشگری کشاورزی هستند. بنابراین، برای برنامه‌ریزی توسعه گردشگری کشاورزی در این استان باید به این موارد توجه شود.

برخی از نتایج این پژوهش با نتایج محققین دیگر همخوانی دارد از جمله، عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی که امکان شرکت در فعالیت‌های کشاورزی و دامپروری (تجربه مستقیم فعالیت‌های کشاورزی) توسط گردشگران را فراهم می‌آورد؛ شاخص مزرعه و محیط شامل شش زیرشاخص پذیرفته شده تعداد مزارع ارگانیک، تعداد باغ کشت‌ها، تعداد مزارع فعال، تعداد مزارع محصولات زینتی، چشم‌انداز و اقلیم می‌باشد (زارع و همکاران، ۱۴۰۰). ایجاد فرصت برای گردشگران جهت فراگیری نوع زندگی مردم روستایی، امکان اقناع افراد از راه مشارکت عملی در فرایند کشاورزی و تولید غذا در زندگی خانوار روستایی، تقاضای گردشگران برای مزارع و محصولات ارگانیک و محلی روستایی و سبک زندگی سالم، از راه گردشگری کشاورزی می‌تواند از عوامل موثر بر افزایش درخواست و تمایل گردشگران به گردشگری تعاملی با جامعه میزبان و مقصد و امکان تجربه فعالیت‌های بومی مقصد باشد (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰).

از دیگر عوامل مهم در توسعه گردشگری، مطرح بودن مازندان به عنوان قطب کشاورزی است. یکی دیگر از عوامل موثر بر توسعه گردشگری کشاورزی، میزان توجه دولت (محلی) به برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری است. گردشگری کشاورزی، به سبب ناشناخته بودن در کشور ما، با کمبود حمایت سازمان‌های ذیربط دولتی، شناخت نداشتن و خطرپذیر نبودن کارآفرینان برای سرمایه‌گذاری و همچنین ناآگاهی و آموزش نداشتن کشاورزان و جامعه محلی برای توسعه و افزایش درآمد روبه‌رو است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۹).

با توجه به نتایج پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- سازماندهی رویدادهای فرهنگی- کشاورزی از جمله برگزاری جشنواره‌های کشاورزی‌زیر زمان‌های کاشت و برداشت محصولات کشاورزی، رویدادهای کشاورزی، بازارچه‌های سنتی تولید محصولات و نمایشگاه‌ها برای معرفی هرچه بیشتر آن به گردشگران و همچنین، توانمندسازی جامعه محلی.
- زمینه‌سازی و فرهنگ‌سازی برای امکان حضور گردشگران در مزارع و راه‌اندازی تورهای گردشگری کشاورزی، تا گردشگران خود تجربه فعالیت‌های کشاورزی را داشته باشند.

- مناطقی که به عنوان قطب کشاورزی شناخته می‌شوند نیازمند تبلیغات رسانه‌ای و محیطی هستند که در این زمینه دولت و سازمان‌های متولی امر می‌توانند کمک شایانی نمایند.
- بهره‌گیری و ایجاد فرصت‌های سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذارانی که علاقه به این حوزه دارند و حمایت از این سرمایه‌گذاران.
- ایجاد بازارچه‌هایی برای فروش محصولات کشاورزی و نیز صنایع دستی منطقه.
- ترویج و توسعه گردشگری کشاورزی همراه با توجه به اصول پایداری، توسط متخصصان حوزه گردشگری و کشاورزی.
- فراهم کردن خدمات رفاهی مناسب در منطقه‌های کشاورزی برای افزایش رضایت گردشگران، با رعایت اصول پایداری.
- با توجه به نبود سرمایه در بین کشاورزان برای فراهم ساختن زیرساخت‌ها و عدم وجود برنامه برای واگذاری تسهیلات به کشاورزان در راستای توسعه پایدار گردشگری کشاورزی، لازم است از قدرت بالای بانک‌ها و سازمان‌های متولی به عنوان ذی‌نفع در زمینه پایدار گردشگری کشاورزی استفاده شود و با مشورت و مشارکت مسئولان این نهاد برنامه‌ریزی در راستای رفع این مانع و مشکل صورت پذیرد.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: استاد میزبان پسادکتری، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله؛
نویسنده دوم: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، انجام آزمایش و گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، تحلیل و تفسیر اطلاعات و نتایج، تهیه پیشنهاد مقاله.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

حامی مالی

مقاله حاضر با حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه مازندران انجام شد.

سپاسگزاری

این مقاله حاصل بخشی از طرح پسادکتری با همکاری معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه مازندران با شماره قرارداد ۳۳/۸۴۳۷۸ است. بنابراین، نویسندگان از حمایت‌های مالی و معنوی آن دانشگاه کمال تشکر و قدردانی را دارند.

منابع

- ارمغان، سمین (۱۳۹۸). ارزیابی شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی در پایداری گردشگری روستاهای شهرستان نور. فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۶(۳)، ۳۴۷-۳۶۲. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2020.169619.1776>
- بسته نگار، مهرنوش. (۱۴۰۲). توسعه آگریتوریسم در شهر تالابی بندر خمیر با تحلیل راهبردی SOAR. مجله گردشگری فرهنگ، ۴(۱۳)، ۲۴-۳۳. <https://doi.org/10.22034/toc.2023.394621.1118>
- پرور، فاطمه و خورشید، صدیقه (۱۴۰۳). ارائه الگوی پیشران‌های توسعه گردشگری کشاورزی با رویکرد توسعه پایدار (مورد مطالعه: روستاهای شهرستان دورود استان لرستان). فصلنامه روستا و توسعه پایدار فضا، ۵(۳)، ۷۸-۱۰۳. <https://doi.org/10.22077/vssd.2024.6708.1203>
- پناهی، سیده معصومه؛ پورکریمی، جواد و رمضان، مجید (۱۳۹۷). ارائه مدل شایستگی حرفه‌ای مدیران پژوهشی در سازمان‌های پژوهش محور. پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ۸(۱)، ۲۳-۴۶. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286977.1397.8.1.4.6>

- پورفرج، اکبر و نقوی، مریم (۱۴۰۱). عوامل تعیین‌کننده سفر و رفتار گردشگران کشاورزی در مناطق روستایی استان مازندران. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱۱(۴)، ۲۵۱-۲۷۵. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23222131.1401.11.42.12>
- حریری، نجلا (۱۳۸۵). *اصول و روش‌های پژوهش کیفی*. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- سالاری پور، علی اکبر؛ علیزاده جورکویه، فرنگیس؛ فریدی فشتمی، عالیبه و یوسفی ماتک، حمیدرضا (۱۴۰۱). شناسایی ظرفیت‌های توسعه کسب و کارهای خلاق روستایی از طریق گردشگری کشاورزی. *گردشگری و اوقات فراغت*، ۷(۱۳)، ۲۱-۳۶. <https://doi.org/10.22133/tlj.2022.336228.1041>
- سلیمان نژاد، رضا؛ علی بیگی، امیرحسین و صالحی، لاله (۱۴۰۰). تحلیل ذینفعان توسعه پایدار گردشگری کشاورزی در غرب استان مازندران. *فصلنامه پژوهش‌های روستایی*، ۱۲(۴)، ۶۶۲-۶۸۳. <https://doi.org/10.22059/jrur.2022.330327.1672>
- سلیمان نژاد، رضا؛ علی بیگی، امیرحسین و صالحی، لاله (۱۴۰۰). ظرفیت‌های غرب استان مازندران برای توسعه پایدار گردشگری کشاورزی. *فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۱۰(۳۹)، ۷۹-۱۱۲. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2022.22191.3600>
- سلیمان نژاد، رضا؛ علی بیگی، امیرحسین و صالحی، لاله (۱۴۰۲). سنجش وضعیت گردشگری کشاورزی غرب مازندران از لحاظ پایداری. *دوفصلنامه تحقیقات ترویج و توسعه روستایی*، ۱۱(۱)، ۱۶۹-۱۹۳. <https://doi.org/10.30470/jrdes.2023.708016>
- شیرمحمدی، یزدان و چوبدار، ایرج (۱۴۰۲). اثر استراتژی‌های فعال و دوگانه واکنشی بر کارآفرینی و بهبود عملکرد کسب و کارهای گردشگری کشاورزی. *راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی*، ۱۰(۱۹)، ۲۷-۴۰. <http://dx.doi.org/10.61186/jea.10.19.27>
- غیناقی، الهه؛ فلاح، زین‌العابدین؛ بهلکه، طاهر؛ و عسگری، اسرا (۱۴۰۳). عوامل مؤثر بر توسعه فرصت‌های کارآفرینی گردشگری: مطالعه‌ای در مجموعه‌های سوارکاری. *کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۱۱(۴)، ۱۰۵-۱۲۴. <https://doi.org/10.22069/jead.2024.22820.1855>
- کاربیشه، لیلا و علی یاری، مهدی (۱۴۰۳). راهکارها و چالش‌های گردشگری کشاورزی در فقرزدایی و ارتقای توسعه پایدار در جوامع روستایی. *جغرافیا و روابط انسانی*، ۷(۲)، ۴۶۴-۴۸۱. <https://doi.org/10.22034/gahr.2024.493671.2327>
- محمدی، کریم؛ محمدزاده، مهناز و شرقی، طاهره (۱۳۹۸). شناسایی و بررسی عوامل مؤثر بر توسعه پایدار گردشگری روستایی (مطالعه موردی: روستای زراآباد بخش الموت شرقی قزوین). *راهبردهای توسعه روستایی*، ۶(۴)، ۴۴۳-۴۲۷. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2020.204571.1820>
- محمودی، مریم؛ چیذری، محمد؛ کلانتری، خلیل و رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۴۰۱). تبیین برخی از عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری کشاورزی در باغ‌های مرکبات (مورد مطالعه: استان‌های حاشیه دریای خزر). *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۷(۵۷)، ۷۹-۱۱۱. <https://doi.org/10.22054/tms..2021.33799.1975>
- مودودی ارخودی، مهدی؛ فردوسی، سجاد و نجفی، عصمت (۱۴۰۳). عوامل مؤثر بر بازاریابی گردشگری در مناطق روستایی (مورد مطالعه: مناطق روستایی شهرستان قائنات). *کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۱۱(۱)، ۱۰۱-۱۲۴. <https://doi.org/10.22069/jead.2023.21802.1763>
- مودودی ارخودی، مهدی؛ فردوسی، سجاد و رحیمی طاقانکی، نرگس (۱۴۰۳). واکاوی و تبیین عوامل توسعه گردشگری کشاورزی در مناطق روستایی (مورد مطالعه: مناطق روستایی شهرستان سامان). *جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۸(۹۰)، ۳۴۳-۳۲۹. <http://doi.org/10.22034/gp.2024.59093.3200>
- وزین، نرگس؛ صادقی، علی و براتی، زهرا (۱۴۰۳). مکان‌یابی روستاهای مستعد توسعه گردشگری کشاورزی (مطالعه موردی: شهرستان سمیرم). *فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۴(۳)، ۳۰-۱. <https://doi.org/10.22108/sppl.2024.141052.1781>

References

- An, W., & Alarcón, S. (2020). How can rural tourism be sustainable? A systematic review. *Sustainability*, 12(18), 7758. <https://doi.org/10.3390/su12187758>
- Armaghan, S. (2019). Socio-cultural indicators in the sustainability of tourism in the villages of Noor County. *Quarterly Journal of Rural Development Strategies*, 6(3), 347-362. (in Persian). <https://doi.org/10.22048/rdsj.2020.169619.1776>
- Bahatta, K., Itagaki., & Ohe, Y. (2019). Determinant Facyors of Farmer's Willingness to Start Agritourism in Rural Nepal. *Journal of Agricultural Extension and Rural Development*. 4(1). 146-167. <http://dx.doi.org/10.1515/opag-2019-0043>
- Baipai, R., Chikuta, O., Gandiwa, E., & Mutanga, C. N. (2023). A framework for sustainable agritourism development in Zimbabwe. *Cogent Social Sciences*, 9(1), 2201025. <https://doi.org/10.1080/23311886.2023.2201025>
- Bastenegar, M. (2023). Development of Agritourism in the Wetland City of Bandar Khamir Using Strategic Analysis of SOAR. *Journal of Cultural Tourism*, 4(13), 24-33. (in Persian). <https://doi.org/10.22034/toc.2023.394621.1118>
- Brandth, B., & Haugen, S.M. (2011), Farm diversification into tourism implications for social identity?. *Journal in Rural Studies*, 27(1), 35-44. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2010.09.002>
- Calina, A., Calina, J., & Iancu.T. (2017). Research regarding the implementation, Development and impacy of Agri-tourism on Pomania's Rural areas between 1990 and 2015. *Environ.Eng. Manage.* 16.157-168. <http://dx.doi.org/10.30638/eemj.2017.018>
- Cheng, C.H., & Lin, Y. (2002). Evaluating the best main battle tank using fuzzy decision theory with linguistic criteria evaluation. *European Journal of Operational Research*, 142, 174-186. [http://dx.doi.org/10.1016/S0377-2217\(01\)00280-6](http://dx.doi.org/10.1016/S0377-2217(01)00280-6)
- Ciolac, R., Rujescu, C., Constantinescu, S., Adamov, T., Drago I.M., & Lile, R. (2019). Management of a tourist Village establishment in mountainous area through analysis of costs and incomes. *Sustainability*, 9, 875. <http://dx.doi.org/10.3390/su9060875>
- Elshaer, I.A., Azazz, A.M., Ameen, F.A., & Fayyad, S. (2022). Agritourism and peer-to-peer accommodation: A moderated mediation model. *Agriculture*, 12(10), 1586. <https://doi.org/10.3390/agriculture12101586>
- Gheynaghi, E., Fallah, Z., Bahlake, T., & Askari, A. (2024). Factors Influencing the Development of Entrepreneurial Opportunities in Tourism: A Study of Equestrian Centers. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 11 (4), 105-124. (in Persian). <https://doi.org/10.22069/jead.2024.22820.1855>
- Hollas, C., Chase, L., Conner, D., Dickes, L., Lamie, R., Schmidt, C. & Quella, L. (2021). Factors related to profitability of agritourism in the unitedstates: results from a national survey of operators. *Sustainability*, 13(23), 13334. <https://doi.org/10.3390/su132313334>
- Icoz, O., Pirnar, I., & Gunlu, E. (2012). The agritourism potential of the Aegean region. [Online]. Available. <https://www.researchgate.net/publication/228463998>
- Kardaras, D.K., Karakostas, B., & Mamakou, X.J. (2013). Content presentation personalisation and media adaptation in tourism web sites using Fuzzy Delphi Method and Fuzzy Cognitive Maps. *Expert Systems with Applications*, 40, 2331-2342. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2012.10.031>
- Karpishe, L., & Aliyari, M. (2024). Solutions and challenges of agricultural tourism in poverty alleviation and promotion of sustainable development in rural communities. *Geography and Human Relations*, 7(2), 464-481. (in Persian). <https://doi.org/10.22034/gahr.2024.493671.2327>
- Kaswanto, N.N. (2015). Land suitability for agrotourism through agriculture, tourism, beautification and amenity (ATBA) method. *Procedia Environmental Sciences*, 24, 35-38. <http://dx.doi.org/10.1016/j.proenv.2015.03.006>
- Keeney, S., Hasson, F., & McKenna, H.P. (2001). A critical review of the Delphi technique as a research methodology for nursing. *Internatinal Journal of Nursing Study*, 38(2), 195-200. [http://dx.doi.org/10.1016/S0020-7489\(00\)00044-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0020-7489(00)00044-4)
- Liu, J., Cheng, H., Jiang, D., & Huang, L. (2019). Impact of climate-related changes to the timing of autumn foliage colouration on tourism in Japan. *Tourism Management*, 70, 262-272. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.08.021>

- Lupi, C., Claudio, V., Mastronardi, L., Giannelli, A., & Scardera, A. (2017). Exploring the features of agritourism and its contribution to rural development in Italy. *Land Use Policy*, 64, 383-390. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.03.002>
- Mahmoudi, M., Chizari, M., Kalantari, K., & Roknadin Eftekhari, A. (2022). Investigating Some of the Factors Affecting Agritourism Development in the Citrus Gardens (Studied Case: Caspian Sea Coastal Provinces). *Tourism Management Studies*, 17(57), 79-111. (in Persian). <https://doi.org/10.22054/tms..2021.33799.1975>
- Mododi Arkhudi, M., Ferdowsi, S., & Rahimi Taghanaki, N. (2025). Analyzing and Explaining the Factors of Agricultural Tourism Development in Rural Areas (Rural Areas of Saman County as a Case Study). *Journal of Geography and Planning*, 28 (90), 329-343. (in Persian). <http://doi.org/10.22034/gp.2024.59093.3200>
- Mododi Arkhudi, M., Ferdowsi, S., & Najafi, E. (2024). Factors Affecting Tourism Marketing in Rural Areas (Rural Areas of Qaenat County as a Case Study). *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 11 (1), 101-124. (in Persian). <https://doi.org/10.22069/jead.2023.21802.1763>
- Mohammadi, K., Mohammadzadeh Nasirabadi, M., & Sharghi, T. (2020). Identifying and Investigating Factors Affecting Sustainable Development of Rural Tourism (Case Study: Zarrabad Village, East Alamut Section of Qazvin). *Rural Development Strategies*, 6(4), 427-443. (in Persian). <https://doi.org/10.22048/rdsj.2020.204571.1820>
- Mousazadeh, H., Ghorbani, A., Azadi, H., Almani, F. A., Zangiabadi, A., Zhu, K., & Dávid, L. D. (2023). Developing Sustainable Behaviors for Underground Heritage Tourism Management: The Case of Persian Qanats, a UNESCO World Heritage Property. *Land*, 12(4), 808. <https://www.mdpi.com/2073-445X/12/4/808>
- Mullen, P. (2003). Delphi: myths and reality. *Journal of Health Organisation and Management*, 17(1), 37-52. <https://doi.org/10.1108/14777260310469319>
- Murry, T. J., Pipino, L. L., & Gigch, J. P. (1985). A pilot study of fuzzy set modification of Delphi. *Human Systems Management*, 5(1), 76-80. <https://doi.org/10.3233/HSM-1985-5111>
- Nematpour, M. & Khodadadi, M. (2020). Farm tourism as a driving force for socioeconomic development: a benefits viewpoint from Iran. *Current Issues in Tourism*, 24(2), 247-263. <http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2020.1711712>
- Panahi, S.M., Pourkarimi, J., & Ramezan, M. (2018). Presentation of the Professional Competency Model of Research Managers in Research-Based Organizations. *Organizational Resource Management Research*, 8(1), 23-46. (in Persian). <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286977.1397.8.1.4.6>
- Parvar, F., & Khorshid, S. (2024). Presenting a model of drivers of agricultural tourism development with a sustainable development approach (case study: villages in Dorud County, Lorestan Province). *Quarterly Journal of Rural and Sustainable Development of Space*, 5(3), 103-78. (in Persian). <https://doi.org/10.22077/vssd.2024.6708.1203>
- Pourfaraj A., & Naghavi, M. (2023). Determinants of Behavioral Intentions of Agritourists in Rural Areas of Mazandaran Province. 11(42),253-277. (in Persian). <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.23222131.1401.11.42.12.1>
- Putritamara, J.A., Azizah, S., & Ningsih, U.W. (2020). Rebranding Model of Dairy Cattle Agro Tourism in Malang, Indonesia. *Technium Soc. Sci. J.*, 12, 113. <http://repository.ub.ac.id/id/eprint/190026>
- Roman, M., Roman, M., & Prus, P. (2020). Innovations in agritourism: Evidence from a region in Poland. *Sustainability*, 12(12), 48-58. <https://doi.org/10.3390/su12124858>
- Salaripour, A.A., Alizadeh Jorkouyeh, F., Faridi Fashtami, A., & Yousefi Matek, H.R. (2022). Identify the Capacity to Develop Rural Business and Creative Work through Agrotourism (Case Study: Hendekhaleh Village). *Tourism and Leisure Time Journal*, 7(13), 21-36. (in Persian). <https://doi.org/10.22133/tlj.2022.336228.1041>
- Shirmohammadi, Y., & Choubdar, I. (2023). The effect of proactive and reactive dual strategies on entrepreneurship and performance improvement of agritourism businesses. *Entrepreneurship Strategies in Agriculture*, 10(19), 27-40. (in Persian). <http://dx.doi.org/10.61186/jea.10.19.27>

- Soleiman Nezap, R., Alibeigi, A., & Salehi, L. (2023). Assessing the status of agricultural tourism in western Mazandaran in terms of sustainability. *Bi-Quarterly Journal of Rural Extension and Development Research*, 1(1), 169-193. (in Persian). <https://doi.org/10.30470/jrdes.2023.708016>
- Soleiman Nezap, R., Alibeigi, A., & Salehi, L. (2021). The potential of the west of Mazandaran province for sustainable development of agricultural tourism. *Quarterly Scientific and Research Journal of Tourism Planning and Development*, 10(39), 79-112. (in Persian). <https://doi.org/10.22080/jtpd.2022.22191.3600>
- Soleiman Nezap, R., Alibeigi, A., & Salehi, L. (2021). Analysis of stakeholders in the sustainable development of agricultural tourism in Western Mazandaran province. *Quarterly Journal of Rural Research*, 12(4), 662-683. (in Persian). <https://doi.org/10.22059/jrur.2022.330327.1672>
- Thompson, M. (2020). Farmers' markets and tourism: Identifying tensions that arise from balancing dual roles as community events and tourist attractions. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.06.016>
- Tseng, M. L., Chang, C. H., Wu, K. J., Lin, C. W.R., Kalnaovkul, B., & Tan, R. R. (2019). Sustainable agritourism in Thailand: Modeling business performance and environmental sustainability under uncertainty. *Sustainability*, 11(15), 4087. <https://doi.org/10.3390/su11154087>
- Vazin, N., Sadeghi, A., & Barati, Z. (2024). Locating villages suitable for agricultural tourism development (case study: Semirom County). *Journal of Spatial Planning*, 14(3), 30-1. (in Persian). <https://doi.org/10.22108/sppl.2024.141052.1781>
- Wojcieszak-Zbierska, M. M., Jęczyk, A., Zawadka, J., & Uglis, J. (2020). Agritourism in the era of the coronavirus (COVID-19): A rapid assessment from Poland, *Agriculture*, 10(9), 1-19. <http://dx.doi.org/10.3390/agriculture10090397>
- Wu, Ch. & Fang, W. (2011). Combining the Fuzzy Analytic Hierarchy Process and the Fuzzy Delphi Method for Developing Critical Competences of Electronic Commerce Professional Managers. *Qual Quant*, 45 (4), 45, 751-768. <http://dx.doi.org/10.1007/s11135-010-9425-6>